

САМОСТІЙНА УКРАЇНА

INDEPENDENT UKRAINE

ДО 10-ОЇ РІЧНИЦІ МУЧЕНИЦЬКОЇ СМЕРТИ!

ВАЛЕРІЙ МАРЧЕНКО

16.09.1947. — 7.10.1984

“САМОСТІЙНА УКРАЇНА”

Орган Організації Державного Відродження України (ОДВУ)

Ідеологічно Споріднених Націоналістичних Організацій (ІСНО)

РЕДАГУЄ КОЛЕГІЯ:

Павло Дорожинський –
головний редактор

Члени:

Мирослав Антохій
Василь Верига
Зенон Городиський
Анатолій Кабайда
Василь Михальчук
Василь Нагірняк
Наталія Пазуняк

Адміністратор:

Іван Печенюк

Статті підписані автором не обов'язково збігаються з поглядами Редакційної Колегії, в тому за їх зміст Редакція “Самостійної України” не відповідає.

Редакція застерігає собі право скорочувати й виправляти матеріали.

Передрук дозволено за поданням джерела.

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ:

Independent Ukraine
297 College St.
Toronto, Ontario M5T 1S2
CANADA

АДРЕСА АДМІНІСТРАЦІЇ:

Independent Ukraine
2915 West Chicago Ave.
Chicago, Ill. 60622
USA

Річна передплата: 15.00 ам. дол. у всіх країнах

“INDEPENDENT UKRAINE”

Published by American-Ukrainian Publishing & Printing Co. Inc.
2315 West Chicago Avenue, Chicago, Illinois 60622

Printed Quarterly. ————— Editor: P. Dorozynsky

Second-class postage paid at Chicago Ill.

ISSN 0036-3847

POSTMASTER: Send address changes to:

“INDEPENDENT UKRAINE”

2315 West Chicago Avenue Chicago, Illinois 60622

З М І С Т :

<i>Микола Сарма-Соколовський: Невідомому Другові</i>	2
До 10-ої річниці мученицької смерті Валерія Марченка	3
<i>Ніна Марченко /Київ/: Роздуми матері</i>	4
З архівних матеріалів	
<i>Володимир Сергійчук /Київ/: Радянські партизани про ОУН-УПА</i>	15
<i>Юрій Шаповал /Київ/: Голоси із 1937 року</i>	20
Спомини	
<i>о. Микола Сарма-Соколовський /Новомосковськ/: Моя причетність до ОУН</i>	26
Історія і минуле	
<i>Михайло Бажанський /Дітройт/: Князя дань Карпатській Україні українських братів ненароджених на тій землі /продовження/</i>	38
<i>Юліян Децик: Талант і ерудиція хірурга</i>	48
Рецензії	
<i>Роман Голіят /Нью-Йорк/: Маргарет Тачер про Україну</i>	52
<i>Д-р Н. Попіль: Український Засів</i>	54
Наші Втрати	
<i>Сл. п. д-р Михайло Качалуба</i>	57
<i>Сл. п. мгр. Іван Геврик</i>	57
<i>Сл. п. мгр. Володимир Кузь</i>	58
<i>Сл. п. інж. Юрій Дачишин</i>	59
<i>Сл. п. д-р Марія Квітковська</i>	60
<i>Сл. п. ред. Михайло Бажанський</i>	62
<i>Пресфронт «С.У.»</i>	53

НЕВІДОМОМУ ДРУГОВІ, що сконав у далекому концтаборі

На чорному тлі жалоби —
криваві карби його палкого серця.
На них дивиться моє скроботне серце
і кудись рветься, рветься,
може навіть у вирій. . .

Відлетіли гуси сірі.
У лузі — голе віття,
обгорілі пні
чорним смутком світять.

Недокінчена увалась річ. . .
Чорніє земля,
чорніють гори —
і моїм горем.
Запливають чорним воском
свічки моїх віч:
клич не клич —
не почує:
в чужій землі ночує. . .

А на чорнім тлі його жалоби —
криваві карби його палкого серця.
На них дивиться моє серце
і вже нікуди не рветься. . .

Листопад 1986

**/ Священик, член ОУН з 1941 року,
довголітній в'язень совєтських концтраційних таборів.*

ВАЛЕРІЙ МАРЧЕНКО

16. 09. 1947 — 7. 10. 1984

Валерій Марченко — київський журналіст, перекладач, науковець, публіцист, все своє коротке життя присвятив боротьбі за права нації та права людини, якими нехтували в антилюдському радянському тоталітарному суспільстві.

Народився він 16 вересня 1947 року в Києві, помер — 7 жовтня 1984 року в тюремній лікарні в Ленінграді (нині Санкт-Петербург), куди його привезли із одного із таборів на Уралі в тяжкому стані.

Валерій Марченко був вперше засуджений 1973 року за статтею 62, частина І. Карного Кодексу УРСР за український буржуазний націоналізм та азербайджанський буржуазний націоналізм — такою ж статтею. Адже будучи студентом-філологом Київського державного університету ім. Т.Г. Шевченка, він, крім української, студіював також азербайджанську мову. В його перекладі вийшли прозові і драматичні твори відомих азербайджанських письменників; серед яких М.Ф. Ахундов, Анар та ін., Перебуваючи в Азербайджані, вивчаючи його мову й історію, Валерій Марченко дійшов висновку, що азербайджанський народ, як і його рідний український, має право на своє самовизначення, та вільний розвиток.

Свої вільнолюбиві погляди Валерій прагнув поширювати публічно, працюючи літпрацівником в газеті «Літературна Україна» з 1970 по 1973 рік. Одного разу він хотів переслати одну із своїх статей за кордон, щоб з нею ознайомилася передова західна громадськість. Домовився про це з бортпроводницею літака міжнародного рейсу. Але та виявилася освідомлювачем радянського КДБ. Цей крок став для Валерія фатальним і послужив приводом до першого ув'язнення.

Вдруге Валерія заарештували в 1983 році після двох з половиною років волі і засудили на 15 років ув'язнення. Проте він був в'язнем всього рік. Визволила Валерія смерть. Похований Валерій Марченко на цвинтарі в передмісті Києва поруч із своїм дідом — професором історії Київського державного університету, який у 1940 році був ректором Львівського університету.

В 1994 році виповнюються десяти роковини з дня мученицької смерті Валерія Марченка, який, на жаль, так і не побачив вільною Україну, за яку все своє життя боровся.

НІНА МАРЧЕНКО

Київ/Україна

ВАЛЕРІЙ МАРЧЕНКО

Роздуми матері

Я вчителька. . . За 32 роки праці чи в багатьох душах своїх учнів пробудила добро і милосердя, щирість та чесність, любов до України, до рідного слова? Боюся, що дуже мало. . . Мій син народився 1947 року, в російському оточенні, в Києві. Найбільше запам'яталось, як 18-річній мамі найбільш за все хотілося виховати хлопчика справжнього мужчину — самостійного, з почуттям відповідальності за свої вчинки, за своє життя, чесного у всьому. . . Разом вчилися жити, що, мабуть, робило нас особливо близькими і рідними. А щодо його здібностей, то це, казали, від діда, Михайла Марченка, українського професора-історика. Все було, як у міських юнаків — захоплення спортом, товаришами, нічні прогулянки по Дніпру, в лісі. Якись молодіжні віяння (як «стиляги») що було мені не до смаку, а йому подобалося. Київське життя вчило, вироблювало досвід, формувало характер. У що все вилетіть, ким і яким стане син? І хоча знала майже кожний крок Валерія але передбачити долю найріднішої людини — сина була неспроможна.

Мало хто з молодих, особливо сучасних жінок задумується над тим, як ми всі під Богом ходимо. Звикли чути педагогічні мудрощі про роль сім'ї, матері в долі дітей; багато нарікань, застережень, кари сиплеться на голови нещасних, бездуховних, позбавлених життєвого досвіду батьків. Однак хоч би скільки материнське око пильнувало своє чадо, хоч би скільки сил тратилося, щоб зробити його щасливим, а доля часто на глум бере всі зусилля. Марна справа! Ще жодна найвідданіша материнська любов не застерегла людину від волі і власті Бога. Сердечна щира молитва до Господа Милосердного, постійне звернення за поміччю і заступництвом до Пресвятої Богородиці, дотримання і виконання Заповідей Божих, черпання мудрості із духовних книг, із Біблії — ось що допоможе матері зміцнювати власні духовні сили, виховувати, кріпити духовність у своїх дітях, робити їхню долю радісною і щасливою. Якби ж то жінка це засвоювала з дитинства!

Валерієве навчання в школі було рівним — однакові оцінки із гуманітарних і з точних наук. Багато читав і виявив нахил до мов — швидко і легко опанував англійську. Вчитель Когосов Ю.М. (він зараз живе в США) дав йому досить пристойні знання, вони з Валерієм стали друзями. Чимало фізичних сил забирало навчання в Київському університеті, куди він вступив 1965 року. На 3-му курсі за власним бажанням він у складі невеликої групи студентів поїхав на Кавказ студіювати азербайджанську мову. Дворічне стажування в Бакинському університеті водночас із навчанням у Київському було плідним: сприяло знайомству з тюркською групою мов, вивченню азербайджанської мови та відкрило світ східної літератури і, відповідно, невідомих йому класиків літератури. Особливий інтерес викликали літературні зв'язки України та Азербайджа-

ну. Щасливий від власних відкриттів, Валерій знаходить в архівах відомості про земляків, які волею долі потрапляли на Кавказ і продовжували працю на користь рідній Україні. Захопившись легендарним вченим-орієнталістом А.Ю.Кримським, він, збираючи по крихтах матеріали про нього, знаходить водночас відомості про М.Гулака та інших братчиків — кирило-мефодійців, натрапляє на спадщину О. Багрія. Реферат з мовознавства «Проблеми генеалогічної класифікації мов у зв'язку з порівняльно-історичним методом» на матеріалі тюрських мов (оцінений на відмінно) та дипломна робота «Кримський як дослідник азербайджанської літератури» засвідчили схильність Валерія до наукової праці. Вчена рада філологічного факультету Київського університету 9 вересня 1970 року рекомендувала випусника факультету Марченка В. В. до аспірантури за спеціальністю «літературознавство». Голова Вченої ради — професор Я. П. Білоштан.

У студентські роки Валерій брав участь, виступаючи по-азербайджанськи, у ювілейній науковій сесії, присвяченій І.П.Котляревському (м. Баку), почав публікуватися в українській та азербайджанській пресі (журнали «Україна», «Улдуз»), захопився перекладами з азербайджанської, польської та англійської мов. Цілеспрямована робота в архівах у пошуках матеріалів про життя та діяльність А. Кримського виявилася надзвичайно плідною — зібраного вистачило б не на одну дисертацію. По закінченні університету склав кандидатські іспити. Зустрічалися з Валерієм в Баку співвітчизники, які в далекому краї писали поезії українською мовою. Завдяки його студентським листам з Баку, я спостерігала, як мужніє мій син, формується літератор, вчений, перекладач, а найбільше — людина. В Бакинському університеті він познайомився і потоваришував з азербайджанкою Франгіз, яка здивувала Валерія лагідною вдачею і незвичайною відданістю. У них була напричуд цікава дружба. Заради Валерія Франгіз вивчала українську мову і навіть завчила деякі мої улюблені ліричні поезії В. Симоненка та В. Коломійця. Якби одружуватися, то кращої дружини не зустрінеш — така була наша спільна з сином думка, однак він стримав себе. Чоловіча гідність взяла гору — не має права сидати на будь-чиє утримання, він хоче бути авторитетом у дружини, в сім'ї, а в цьому йому заважає статус студента, соціальна невлаштованість. У 22 роки рано одружуватися, а, головне, його дружина мусить бути українкою. Він любить свій край, де народився і виріс, його тривожить, хвилює, захоплює і доля рідної країни, і історія народу, його творчість. Валерій кохається в чистоті мови, стверджує її багаті можливості як державної, по-громадянськи уболіває за ставлення до неї своїх людей. Його мрія, щоб українська мова побутувала в місті, зокрема у столиці, бо вважає ненормальним, протиприродним відмову народу від власної мови. Все активніше у розмовах з киянами він переходить на українську мову і вважає це для себе принциповим: постійно за собою слідкувати, не пристосовуватися, а уміти співрозмовника перевести з російської на українську — подвиг. Скільки різних іронічних заперечень він чув, однак не відмахнувся, не сердився, а чинив по-своєму. І багато з його знайомих таки переходили на українську, бо

гарно володів нею Валерій. Підкріплена цікавими темами, які легко знаходилися завдяки загальній ерудиції та вмінню встановлювати контакти, його мова приваблювала співрозмовника, хоч би якого рівня, звання чи віку він був. Із захопленням якимось казала мені одна мало-знайома жінка, що вона 6 годинами слухала мого сина, не відриваючи від нього очей. Сонячною дитиною називали його мої знайомі. Я розуміла, що поведінка сина не за «нашими» стандартами, що з погляду радянського обивателя вона «націоналістична, антирадянська». Однак заперечувати йому було мені нічим, і суперечок між нами не виникало, бо в усьому я чула його глибоку любов і до народу, і до окремих людей, співчуття до їхньої долі, убоління за культуру, історію, мистецтво — то був духовний злет громадянина. Так розцінювала його світогляд я. Та й звідки взятися українському буржуазному націоналізму? Однак саме таке звинувачення йому було перед'явлено слідством КДБ УРСР після арешту 25 червня 1973 року. . .

Працюючи від жовтня 1970 року (і до дня арешту) літпрацівником редакції газети «Літературна Україна», він надивився і надивувався умінню працювати і «бути корисним своєму народові» багатьох відомих йому з дитинства літераторів, з утвердженими преміями іменами, познайомився із славою «лицедіїв» на вітчизняному ґрунті, з їхньою майстерністю лукавити, хитрувати, прикриваючися комуністичними лозунгами поїдати все чесне, сміливе, безкомпромісове. Свої враження, думки щодо творців української радянської літератури Валерій висловив пізніше у нарисах, писаних в умовах табору суворого режиму, зокрема «Довкололітературне життя», «Клопоти з редагуванням», «Гумор — це небезпечно» та в листах.

Один рік за сумісництвом Валерій працював учителем у школі №68 м. Києва. Про можливість радянського вчителя у вихованні чесності та патріотизму він розповість у нарисі «Урок української».

Як працівникові газети «Літературна Україна» Валерію запропонували співпрацювати з КДБ, а на відмову — посилили увагу: встановили нагляд, підслуховували телефонні розмови, кореспонденція перереєструвалася, боягузи і донощики постійно нав'язували провокаційні розмови. Умови праці в «Літературній Україні» завжди тормозили розкриття можливостей журналіста, оточуюча атмосфера пригнічувала незалежну вдачу сина.

Прситосуватися не зміг. . . Не лише, щоб перевірити свої можливості, скоріше — спрацювала чесна вдача. Захотілося написати те, що думаєш. Яким воно буде? Він не остерігся жадливої машини, що шукає, полює за жертвою; їй байдуже до вчинків, вона не думає над причиною, збудником скоєного, головне є предмет, який можна кинути на жорна. Три статті Валерія — «Страшний якийсь тягар», «За параваном ідейності» та «Київський діалог» були вилучені з друкарки. Їх ніхто не прочитав, вони не «розхитали» і не «підірвали» радянської влади. Слідство на вулиці Володимирській (Короленка),³³ (від червня до кінця грудня 1973 року), яке вели добре вишколені кагебісти Сірик, Похил і Селюк

та начальник слідчого відділу Туркін (пізніше Валерій описав у нарисах «Звичайний страх», «Процес», «Як це усе сталося»), визнано творчість його злочинною. Суд підтвердив, що Валерій ледве не зі школи займався націоналістичною агітацією і пропагандою. Три досвідчені слідчі КДБ терзали («без грубості», як казав Сірик) молодого журналіста обіцянками, посулами, підступами і погрозами, застереженнями, перебріхуваннями. Мамині умовляння, стогнання — признайся, визнай (чого навіть і не було), підпиши. Відомі їм, а не нам, прийоми. Інкримінувалися названі статті, агітація в усній і писемній формі, читання та розповсюдження статті Івана Дзюби «Інтернаціоналізм чи русифікація?». Характеризує трагічну ситуацію, створену слідством і судом, «Жалоба в порядку надзора», підготовлена навесні 1974 року адвокатом Нужненко І.В. генеральному прокурору СРСР, де визначено невідповідність висновків суду фактичним обставинам справи. . . Валерія засудили на 6 років таборів суворого режиму і 2 роки заслання. Це за прогресуючої хвороби нирок — хронічного нефриту! До скою не забути мені очей сина на побаченні в КДБ після суду (28.XII.73 р.). Він зрозумів суть нещадної кровожиривої м'ясорубки. А я ще щось надіялася..., шукала якісь шляхи, тратила гроші, чула навіть обіцянки. Поки йшло слідство, ніби зважали на хворобу Валерія (кагебістська підступність!): взяли з республіканського НДІ нефрології, де він був на обліку, історію його хвороби (яку більше не повернули), запросили для консультації професора-спеціаліста, який підтвердив стан його здоров'я, приймали від мене двічі на місяць передачі (навіть більше нормових 5 кг) поза зазначеним у переліку — фруктові та овочеві. Взагалі, спеціалістів-нефрологів з приводу Валерієвої хвороби органи КДБ запрошували кілька разів, та не для того, щоб лікувати, швидше — дізнатися, як впливати на погіршення стану. . . Правда, вдруге викликали спеціаліста-нефролога у 1977 році для консультації, коли привезли мого сина з табору до Києва «на перевиховання», чекаючи покаяння. Тоді ж ретельно полікували зуби. . . У листопаді 1983, а потім у березні 1984 року після другого суду до слідчого ізолятору на Володимирському, 33, знову приводили лікаря, яка засвідчувала тяжкий фізичний стан, неможливість перебування в ув'язненні. Тому із слідством поспішали, а етап розтягнули на 55 діб, розраховуючи на смерть у дорозі. У вересні 1984 року спеціаліста викликали до Пермської тюремної лікарні, коли почалася уремія — не лікувати, а констатувати. . .

Приголомшеним і розгубленим був Валерій і на першому нашому дводобовому побаченні (ст. Всесвятська Чусовського району Пермської області, уст. ВС 389/35 суворого режиму) у липні 1974 року. Тоді сумно сказав, що тут він помре і тіло його мені не віддадуть. За всі роки його життя я чула від сина завжди лише бадьорі слова, розраховані на втіху, розраду. . . Рівень мислення, надзвичайно дотепний гумор, анекдоти, примовки — все це нам завжди створювало настрій, бадьорило, пробуджувало оптимізм. І от тепер цей жахливий табір, ганебний обшук мене і сина до та після побачення. Мій син такий інтелігентний, така добра дитина, бо сів навколо себе лише радість, утіху, чистоту,

— ось у зеківській страшній роботі з нашивкою на кишені, наголо стрижений, черевики зашнуровані бинтами, худий і жовтий. Це були трагічні години. Вночі я не спала і в темноті дивилася на обриси рідного виснаженого обличчя, руки, дивилася, як сіпалося нервово його тіло. Суворий режим табору — це напівголодне харчування. Один раз на місяць, якщо не покараний і виконає норму виробітку, дозволяється додатково купити на 5 крб у ларку щось з продуктів — маргарин, дешеві цукерки, цукор, повидло. Робота виснажлива за шитвом торб чи деталей до праска по 8 годин 6 днів на тиждень. Норми виробітку не стабільні, часто завищувалися, а якщо не виконаєш їх, то покарання: позбавлення ларка, листа, побачення, штрафний ізолятор, позбавлення піврічної бандеролі або пакунка з дому (5 кг якого дозволяється через половину строку відбуття покарання, а далі один на рік), судитимуть і відправлять до тюрми. На тому першому побаченні я порадила Валерію незвичне для себе — молитися Богові, у відповідь почула якесь заперечення. . .

Через деякий час від сина стали надходити бадьорі, розважливі і мудрі листи, і я відчула, що з ним сталися зміни. Повеселішав мій батько*/ , він тішився листами онука, вигукував, що Валерій не пропаде. Батько зрозумів, що з'явилася нова плеяда політичних в'язнів — непокірних, безстрашних, усвідомлених високої правоти своєї місії і ролі в історії. . . Захоплені спільною справою в'язні зміцнювали, гуртували духовну силу, яка перемагала напівголодний режим, дії карателів, утверджували бодай частково законність. Навіть хвороба трохи відступала. . .

Так, листи були не просто бадьорі, вони були незвично інформативні. Навколо Івана Світличного згуртувалися високоморальні, інтелектуальні політв'язні і не тільки українці. Попри всі умови вони створили добре злагоджений колектив, родинний психологічний клімат. Вперше в історії радянських таборів в'язні писали і передавали на волю хроніку трагічних табірних буднів, і про це дізнавався світ. Спілкування, товариська взаємовиручка, скріплена жорстокими буднями, дружба. Тут на Уралі, у таборі після перестрашених облич свідків, ницості, підступності, брехливості; слідчих і суду він зустрів простих, щирих, сповнених християнського милосердя і любові старших чоловіків — учасників УПА. За десятки років страждань у радянських концтаборах вони не зачерствіли душами, залишилися непримиреними до неправди, брехні; правдолюби нескорені і не поставлені на коліна зберегли доброту і щедрість, здоровий український гумор, до якого так схильний був Валерій. Від них віяла героїчна нескорена правда, витоки якої — християнська мораль. Прості чоловіки, з селян, без високої освіти. . . Валерій зрозумів, що Степан Мамчур (помер у таборі на очах Валерія), Василь Підгородецький, Мирослав Симчич, Дмитро Басараб, Степан Сорока та інші — це особистості, лицарі духу, справжні герої. Спілкування

*/ Дід Валерія, Марченко М.І., відбував сталінський ГУЛАГ з 22 червня 1941 по лютий 1944 року. В 1974 після арешту Валерія пішов на пенсію з Київського університету. Помер у січні 1983 р.

додавало взаємно сили — старшим радість від свідомості, що їхня справа не забута, а Валерію — натхнення журналіста: дати світу всупереч довголітній радянській лжеагітації правдиву інформацію про УПА. Валерій вирішив написати літопис УПА через біографії її учасників. Так з'явився нарис про Киселика, спогад про Антона Олійника, інтерв'ю з Дмитром Басарабом. Тут, у таборі суворого режиму, під недремним оком наглядачів всіх рангів і звань, конвоїрів, начальників табору і режиму, політвихователів під застеререженням КДБ, прокуратури, МВС аж до медуправління СРСР Валерій знайшов сили відчутти себе зовсім вільним, поставити чітко все на своє місце, визначити: хто є хто. Завдяки міцній дружбі-побратимству з І. Світличним, С. Глуzmanом, З. Антонюком, М. Горбалем, Є. Пронюком, М. Мариновичем, В. Лісовим, І. Калинцем, він самовіддано береться за перо і за визнанням спів'язнів став своєрідним таборовим літописцем. І хворий, тяжко хворий в'язень з нерозборимим почуттям власної гідності, позбавлений компромісів — «я щасливий, бо закріпачений», пише листи сповнені оптимізму, гумору, дотепів. Дивуєшся, як у тих умовах, у режимі, який сковував людині руки, ноги, тіло, мозок і часто душу, під постійним наглядом стражника, політрука, начальника режиму, установи, він стільки написав. Всі роки його перебування у таборі, госпіталах, на засланні, а потім і вдома були винятково плідними. Він збирав і нелегально пересилав на волю інформацію про становище радянських політв'язнів, колективні і свої заяви, нариси, все і, особливо, листи. . . Лист — специфічний таборовий літературний жанр, взятий на озброєння опису подій, буднів зеків. Валерині листи, сповнені глибокого оптимізму, віяли вірою в обов'язкову перемогу добра над злом, над чорною силою, бо «не в силі правда». «Відкритий лист до діда», «Відкритий лист до двох німецьких журналістів», «Лист до митрополита Філарета», заяви до прокурора Руденка, до прокурора Глуха, до Голови Верховного Суду УРСР Якименка, до Андропова, до Ляшка (Голови Ради Міністрів УРСР), його заяви-протести і різні медичні інстанції проти небажання радянських лікарів надавати елементарну медичну допомогу, до міністра зв'язку — це звинувачувальний крик, розрахований донести тим, хто не втратив людське, правду по узаконені в радянській державі беззаконня, про безкарні злочини тих, хто обіймає владу велику і меншу, позаморальну бездумну і бездушну бюрократично-чиновницьку систему радянської влади, трагізм забутої людини у ній. Валерій найбільш за все хотів, щоб люди чули і знали, хотів пробудити милосердя і співчуття до скривджених. Все писане ним свідчить про публіцистичну майстерність, поєднану з професійною чесністю, відповідальністю і мужністю. Бо за кожну публікацію (чи радіопередачу) за кордоном доводилося розплачуватися рештками здоров'я в карцерах чи іншими додатковими обмеженнями.

Я і понині не перестаю дивуватися, звідки бралися у нього сили для такої величезної напруженої і небезпечної роботи. Адже за постійного вилучання всього писаного в'язнями у зоні, він знаходив найрізноманіт-

ніші шляхи для збереження (а на випадок втрати у нього був дублікат), а потім передачі за межі установи. За ним були перемоги, бо мав незбориме бажання здійснити задумане — написати, зберегти і передати. Тут спрацьовували і організованість, і трудолюбство, і інтуїція міської людини, навченої швидко орієнтуватися в обставинах. Дехто, виправдовуючи свій стан пінгвіна, називає життя радянських політ'язнів 70-80 років романтикою, донкіхотством. Спробували б, скуштували бі. . . Чомусь чілійських в'язнів ніколи нікому не хотілося так назвати. Прочитайте Валеріїв «Відкритий лист до журналістів із НДР», писаний на Уралі 1976 року, може хоч дещо стане зрозумілим. Все, що є позадухвне у радянських людях — відсутність співчуття, милосердя, добра, — породжене злиднями держави і повною відсутністю культури керівників її за всю історію існування. Закреслено Бога, репресивно заперечувалась релігія, насаджувалась багатомільйонному суспільству викрочена аморальна ідеологія, наскрізь просякнута лжею. Система стирала межу між добром і злом, залишаючи страх за життя дітей і своє, а далі за життя обов'язково сите, з запасом на потім, з надмірними матеріяльними благами і теж із запасом. Убогість мислення, думки нівелює громадянський інтерес, а справжній громадянин обмеженим не буває. Тоталітарному режимові мислячі не потрібні. Валерієва поведінка для начальства непомітною не була. Його ламали, лякали смертю, не даючи відповідної медичної допомоги, тримаючи на голодному пайку, поміщаючи в шізо. Лякали новим судом і тюрмою, ловили писане ним для посвідчення антирадянської діяльності в умовах табору. А далі тисли морально. . . Воля, така омріяна, приваблива, особливо для Валерія-життєлюба, бо «скучив за нетюрмою страшенно» (з листа). . . В кінці липня 1977 року мені дали у селищі Кучино (зона №36) одноденне побачення з сином, а у вересні на 30-ліття, його привезли до Києва і помістили у слідчому ізоляторі на вул. Володимирській, 33. Тут він був оточений «увагою». До нього прикріпили двох «вихователів» — молодих офіцерів КДБ, які вели з ним розмови про каяття. Мені давали з сином побачення, двічі на місяць приймали 5 кг передачі не за переліком дозволених. Він мав змогу їсти фрукти і свіжий сир, печиво і масло, його лікували. Лише за це я була готова умовляти сина. Зі мною вів розмову полковник обласного КДБ, запевняв, якщо Валерій напише будь-що (вони відкоректують), то Новий рік ми зустрінемо вдома всі разом. На побаченні я просила написати. . . Валерій спочатку віджартувався, а далі на мене розсердився і пообіцяв відмовитися від побачення, якщо я буду з ними заодно. Мої сльози викликали у нього страхання. А потім був «лист до матері» (20.X.77 р.), сповнений безмежної синівської любові, відповідальності перед власним сумлінням, відповідальності за свою людську гідність і чесність перед товаришами...А ще раніше був «Лист до діда». . . Ми розуміли, що це не прості родинні звернення до нас, близьких йому людей. Це публіцистика, писана кров'ю серця журналіста у застінках радянських тюрем і таборів, з високим почуттям обов'язку перед людьми розкрити суть лицемірства, брехні, облуди, яким прикривається «найдемократичніший» соціалістич-

ний режим. Там, на Володимирській, 33, він зберігав і намагався передати чималий нарис про учасника УПА Киселика, про долю якого Валерій дізнався у таборі. Нарис написав у зоні і зумів, рятуючи від постійних обшуків, довести до Києва. «Вихователі» були дуже не задоволені моєю поведінкою, вказували на дії Валерія, які не сприятимуть його «нормальному» життю, адже "героями своїх «пасквілей» він обрав ворогів радянської влади, руки яких по лікті у крові". 6-місячне безрезультатне «перевиховання» завершилося 5-тижневим виснажливим етапом до зони, під час якого захворів запаленням легень. Однак в уст. 389/36 Кучино, Чусовського району, Пермської області) на хворобу не зважали, а послали на роботу. Ні мої клопотання до керівних та медичних установ, ні фізичний стан Валерія до уваги тепер ніхто не брав. Лише коли знепритомнів на роботі, госпіталізували, викачали з плеври півтора літра рідини і полікували. У лікарні на Всесвятській з'явилася молоденька випускниця Пермського медучилища, яка виявила до Валерія жаль і теплоту, а його інтелігентне поводження зацікавило Галю Горєєву. Їх бачили у бесіді, і мабуть, Валерій про щось медсестру попросив. За інтерес до політ'в'язня Галю довго мордували допитами, і вона прийняла отруту. Від смерті її врятували, але у супроводі характеристики про неблагонадійність відправили додому, в Перм. Пізніше вона писала Валерію на заслання, хотіла приїхати до Саралжину, проте він стримав її намагання. А нирки здавали. Синові встановили 3 групи інвалідності. На побаченні у липні 1978 року був вкрай виснаженим і сказав: «Перст Божої Матері у мене на чолі. Це вона мене врятувала». . . А попереду знову етап у далеке заслання. На мої заяви до КДБ УРСР перевезти на місце призначення літаком, дати змогу мені супроводжувати хворого сина та вибрати для заслання тепліший край відповідь була усна (як завжди лукавили), що задовольнять моє останнє прохання — вишлють до Середньої Азії, а в іншому — відмовляють. Зверталася з заявами до ГУВТУ (головне управління виправно-трудоустанов) МВС СРСР, до прокурора «по надзору» у РРФСР, щоб врахували стан здоров'я сина і не допустили довгий затяжний етап. Відповідей не було. Водночас я намагалася бодай малим, кілограмовою бандероллю з вітамінами і сухофруктами допомогти Валерію в дорозі. Таких бандеролей я йому надіслала 3, в різні місця, звідки могли його етапувати. Однак всі три повернулися мені додому. Його відправили в кінці травня, 1979 року, в час великої повені річок Чусової і Ками, із 35-ої зони без нічого, «голою серед вовків». . . В останню хвилину підбігла до нього цензор і вигукнула, що йому надійшла бандероля (щось не працювало з отим «не положе-но»). Валерій, довго не розмірковуючи, розписавшись, вихопив пакунок. То був 1 кг. голландського тютюну, надісланого з Роттердаму незнайомою дівчиною, чим започаткувалася дружба із Джеккі Бакс. Той тютюнець врятував сина у 40-добовому етапі, бо мав змогу міняти його в зеків на цукор, і на цьому вижив. Про місце заслання довго робили таємницю, і скільки я не зверталася до різних інстанцій, шукаючи сліди сина відповіді не надходили. Етап жахливий, виснажливий. Вдень у переповнених вагонах під палючим сонцем, вночі на холодних протягах.

В етапі людину кидають в умови беправної худобини, а глумитися може найпоследній стражник. Валерій, з випростаною спиною, керований справедливiстю, iшов на таран проти мерзеної стiни, створеною такоюж мерзеною владою. Уже в Актюбiнську, фактично на мiсцi заслання, його насильно остригли. П'яний начальник конвою обiцяв переламати хворому в'язню хребет. Письмова скарга на iм'я начальника тюрми змусила стражників виправдовуватися, навиць вибачатися. Пiзнiше Валерiй менi пояснив, що, звичайно, можна стерпiти, промовчати (як i скрiзь), але всi роки свого ув'язнення вiн домагався визнання себе полiтичним в'язнем, а отже ствердження iснування в Радянському Союзi такої категорiї зекив. А то судять за статтею пiдриву радянської влади, а далi — кримiнальник (уголовник) з усiма наслідками так званої виховної роботи у таборах, у пересильних тюрмах, при транспортуванні у душогубках. Не мiг перемовчати. Нехай знають стражi порядку, що до полiтв'язнiв у всьому свiтi iснує ставлення з дотриманням закону i, якщо посадили за полiтику, то треба постiйно нагадувати беззаконнiй владi про її беззаконнi вчинки. Хотiлося Валерiю хоч трохи полегшити етап полiтзекам Пронюку та iншим, яких везли до Середньої Азiї слiдом за ним.

Доставка у «воронку» з Актюбiнська до Уту по ґрунтовнiй дорозi вiдбивала нирки, а далi ще тиждень у камерi районної мiлицiї навиць без баланди, потiм пiд палючим казахстанським сонцем у мiлицейській колясцi мотоциклу до селища Саралжин, на роботу в радгосп. З хворими нирками, високим артерiальним тиском доставив майор Алишев журналіста на роботу, ремонтувати сiльськогосподарську технiку. Селище серед пiскiв. . . глинянi житла i двори, обнесенi глиняними стiнами. Дiм для приїжджих — напiвзруйнована будiвля, наскрiзь продимаеться вiтром i пiском. В одній кiмнатi сплять п'янi шофери, на деяких лiжках по двоє, у другiй живе якась жiнка. Майор з'ясовуючи наявнiсть вiльного мiсця, звернувся до неї, щоб впустила Валерiя до кiмнати, але у вiдповiдь вона скипила, вигукнула щось з кавказьким акцентом i закрила за собою дверi. Однак вiдразу вийшла i стала з'ясовувати у Валерiя, за якою статтею судили, де вiдбував покарання, знайшли спiльних знайомих. . . Це була Валентина Паїлодзе, дисидентка iз Грузiї, пiсля суду вiдбувала 4-рiчне заслання в Саралжинi. Заспокоївшись розмовою, вона нагодувала чим могла зовсiм обезсиленого Валерiя. Пiсля пекла, яким є етап, без грошей, харчiв i одержi, без товаришiв — людська доброта, за якої вiдається останнiй шматок хлiба i баночка мацолi (кисле молоко). У Валентини в Тбiлiсi залишилася стара хвора мати, двоє дiточок-пiдлiткiв i одружений малозабезпечений син. Допомоги нi звiдки не надходило, тому сама перебивалася з хлiба на воду. Поки я дiбралася у той далекий забутий всiма край, Валерiю надiшов мiй перший авiапакунок, i я застала їх за розбиранням вiмистимого в ньому. Як тiшилися цi обоє духовно чистих, чесних i добрих людей, викинутих iз суспiльства, дякували долi, що звела їх, дала можливiсть скорочувати тяжкi часи спiлкуванням, розмовами на духовнi теми. Валентина Поїлодзе — вiруюча, глибоко релiгiйна жiнка, була регентом хору в одній iз

тбіліських церков. Велика патріотка, горда, смілива грузинка виступала проти русифікації церкви в Грузії, була членом гельсинської групи. Студенткою вона лишила навчання в консерваторії, стала ходити до церкви, прониклася вірою в Бога, співала в церковних хорах, а далі організувала і керувала ними сама. В 1979-му їй було 48 років, висока, струнка, худорлява, вона носила темний одяг і в найбільшу спеку ніколи не знімала панчохи, низько пов'язувалася хусткою. Зі мною Валентина не встановила тісних контактів, зате до Валерія була сповнена якоюсь особливою людською теплотою. Вона любила його, як казала, більше рідного сина. Тонка, духовно вразлива, вона стала духовною матір'ю Валерія, відчула в ньому найближчі їй самій внутрішні якості — чесність, любов до обездолених, палке бажання допомагати всім страдникам. У ніч перед зустріччю з Валерієм Валентині приснився сон, який віщував їй зустріч з молодшим братом і застереження, щоб не відступилася від нього. Цей сон вона згадала у ту хвилину, коли повернулася до кімнати, не погодившись з міліціонером впустити прибулого до свого житла. Потім вона часто згадувала той сон, а зустріч з Валерієм називала промислом Господнім. Від неї та з її молитовника укріплювалися перші кроки Валерія до пізнання Бога, духовної суті релігії, і він відчув, що його життя цього найбільше потребувало. Він увірував у велику Божу силу, а повіривши раз, не міг зупинитися. Повіривши, він заспокоївся, а спокій був йому найнеобхіднішим, і він реально здійснювався у його тяжкому житті. Валентина багато молилася, і він вчився цьому. Молитви допомагали боронитися від лихого, нечистого, допомагали у побуті, лікували, забезпечували успіх у важливих для них справах. Вони по черзі навіть з'їздили до Москви, добре розуміючи, чим це їм загрожує.

Повіривши в Бога, ставши на перший щабель віри, Валерій не зупинявся, піднімався вище, удосконалювався. Він розумів, що Віра підносить людину до досконалості. Життєвий досвід, мученицький тернистий шлях переконав, що лише Віра здатна допомогти людині, лише вона не дасть розгубитися у найтяжчих умовах.* / Віруючий впевнено дивиться на життя. Вже через кілька місяців, у другий мій приїзд на Саралжину, я побачила диво — у мого сина увійшов Христос, тихо, непомітно. . . На зміну викликаних тюрмами, етапами злості, роздратуванню, підозрі, прийшло умиротворення, добро і безкорислива любов, а з ними бажання творити і творити на поміч людям. Казахи, населення Саралжину не любили інородців, не пускали їх до своїх жител, до криниць по воду, не бажали спілкуватися, нічого не продавали. Холодна зима, піщані і сніжні завірюхи замітали на довгий час дороги, відрізали селище від району, області. Валерій виконував тяжку фізичну працю, змушений був піднімати деталі сільгоспмашин на лютому морозі, вітрі. Добротою, розсудливістю, спокоєм він підкупив саралжинців і скоро став їм симпатичним. Я це побачила вже під час свого другого приїзду: зі мною не лише охоче віталися, намагалися зупинити, розпитати, поговорити, запрошували

* / Див. нарис «Вірити, і більки!»

будь-коли заходити на подвір'я до криниці, пропонували без черги купувати товар у крамниці. Своє добре ставлення виявляли старі й молоді, небагатослівні літні жінки. Не забуду, як всіма шанований у селі казах (аксакал), поважний, без жодних емоцій на обличчі, після мого «Салам алейкум!» підняв високу баранячу шапку і сказав «хорошого сына имешь». Набуті Валерієм спокій, добро, любов допомагали знаходити з усіма контакт, навіть отих неспокійних дітей природи — казашат — бич іногородців, він приводив до тям, якимсь чином примушуючи їх поважати себе.

Залишився Валерій зовсім один, бо Валентина, відбувши строк, перед Новим роком поїхала додому. До «будинку приїжджих» вже нікого не пускали, адже там жив політичний засланець — так Валерій застеріг майора Алишева, і той допоміг підтримувати цю узаконену вимогу. Багато сил забирали хатні справи, побут, прогресувала ниркова гіпертонія, іноді бюлетень давали, іноді випрошувався у бригадира. Доки не взялися слідкувати за його трудовою діяльністю працівники КДБ із Актюбінська. Затятість з видачею лікарного виявляла головний лікар в Саралжині Ташимова, тоді доводилося звертатися і мені і Валерію до вищих державних організацій, домагаючись права на лікування хворого. Лікар визнавала АТ 200/140 «нормальним робочим давлением» і, коли я, приїхавши, у розмові з нею висловила сумнів щодо її кваліфікації, вона пробелькотіла, що над нею є начальство, яке вона змушена слухати. Відмовлялися лікувати, не давали дозволу на перевірку аналізів, на вимір АТ. Прогресувала хвороба, а лікарі не виявляли ніякої уваги, бажання допомогти, підтримати. У своїх вчинках радянський лікар керується лише вказівкою чиновницької влади, байдужої до людини, до її життя. Так ставляться у медичних установах взагалі, а що вже казати про ставлення до засланця, а ще політичного, та такого, який постійно під недремним оком. Хіба таких лікують. . . Це зветься радянський гуманізм. Скарги на медичне обслуговування, на відсутність у медпрацівників елементарного людського, Валерій відправляв до вищих установ, вони знаходили своє публіцистичне відбиття у його нарисах та листах («Вкрали транзистор» та ін.) Тут не лише сарказм, тут і біль, і жаль до людей спотворених системою, покалічених душ, до їхнього існування, побудованого на брехні, на рабській покорі і холуйстві; жаль за відсутньою духовністю. Творячи добро, він хотів бачити його і в інших. . . Та над ним чинив свою справу КДБ УРСР, який давав вказівки щодо лікування Марченка. Дуже їм не до душі було завзяття Валерія, і, зрозумівши, що його вже не скорити, вже тоді планували його смерть.

Майже позбавлений медичного лікування, відмовившись від медикаментів, Валерій шукає і все більше переконується у позитивних результатах народної медицини; він вірить їй, вірить у можливості створеної Богом природи, вірить в духовні можливості людини, здатність перемогти смертельні небезпеки, а отже і фізичні хвороби.

/Закінчення в наст. числі/

Проф. Володимир Сергійчук,
Завідуючий відділом Київського Університету

РАДЯНСЬКІ ПАРТИЗАНИ ПРО ОУН — УПА

Коли 24 серпня 1992 року на вулиці нашої столиці — Києва вийшов вільний народ України святкувати свою незалежність, ми переконалися, що вояки Української Повстанської Армії не даремно поклали величезні жертви на алтар свободи.

Так, вони заслужили вдячне слово нащадків, і широкі маси повинні знати правду про цей феномен світової історії.

Уже так склалася наша доля, що в Україні ми тільки нині по суті починаємо відкривати перші сторінки історії Української Повстанської Армії. Робимо це завдяки мемуарам її вояків, тим дослідженням, які вийшли за межами України.

Читаємо все, захоплюємося, пишаємося, що наш нарід зумів створити армію без держави в такий складний для нього час, ту армію, яка діяла в підпіллі досить довго.

Але попри фанфари ми вже сьогодні маємо поставити запитання: а чи задовольняє нас та історія УПА, яку ми сьогодні маємо? Мене особисто, і я заявляю це перед тими, хто боровся за незалежність України і виніс нелегкий тягар страждань, — ні. На мій погляд, а я маю на увазі в тому числі розділ «УПА», написаний професором Львом Шанковським в «Історії українського війська» (Вінніпер, 1953), і особливо широко відому книгу Петра Мірчука «Українська Повстанська Армія. 1942 - 1952 р.р.» Обидві ці праці страждають пропагандистською декларативністю і, як слід було чекати, через об'єктивні причини, однобокістю. Є також суперечності між ними. Скажімо, в знаменитому бою з регулярними військами НКВС і Червоної Армії під Гурбами в південній Волині наприкінці квітня 1944 року втрати українських повстанців оцінюються Львом Шанковським у 80 осіб, в більшовиків, за їх нібито даними, 120 осіб (ст. 722). І це повністю відповідає тереновому звіту ОУН від 14 серпня 1944 року. (Цей документ виявлений мною у фонді ОУН, який десятки років був захований від дослідників). А в книзі Петра Мірчука вже бачимо втрати більшовиків у 800 осіб. Свої же втрати обмежуються ось такими цифрами: убитими — 80 та захопленими у полон — 300.

Дані радянської сторони про втрати у цій операції зовсім інші. Так убитими українських патріотів (в оригіналах документів НКВС вираз зовсім інший — бандити) вони показують 2018, захопленими в полон — 1570.

Ще раз порівняємо ці страшні цифри втрат наших співвітчизників.

А всього вбитими за період з 19 лютого по 20 вересня 1944 року — 13442, захопленими в полон — 7456.

Я не хотів би звинувачувати вищезгаданих авторів у свідомій не-об'єктивності. Просто вони мали обмежений обсяг джерел, зовсім не користувалися архівними документами радянської сторони.

У цьому, до речі, переконує і такий факт: Петро Мірчук, наприклад, втрати вбитими УПА та збройного підпілля ОУН в 1948 році рахує в кількості 347 осіб (с. 162), у січні — 433, лютий — 55, березень — 42, квітень — 32. А ось що показують радянські документи: січень — 340, лютий 323, березень — 315, квітень — 301 (за 28 днів місяця).

Можливо, в когось виникне сумнів: чи не перебільшують втрати повстанців більшовики. З цим можна б було погодитися, якби свої втрати вони знизили. Однак, якщо порівняємо, наприклад, втрати їхні тільки за три місяці 1948 року, які є в нашому розпорядженні, то побачимо, що й тут суттєві розбіжності. Так, Петро Мірчук пише, що втрати більшовиків у липні 1948 року становили 63 особи, серпні — 98, вересні — 58. Радянські дані зовсім інші: липень 159, серпень — 248, вересень — 167. Я не думаю, що більшовики втричі перебільшували свої втрати, оскільки за цим стояло оформлення пенсій у зв'язку з втратою годувальника.

Який же висновок з цього порівняльного аналізу? Ми мусимо написати справжню історію УПА — без підсолодження, хоч і гірку для нас, але правду про ті великі жертви в національно-визвольній боротьбі нашого народу за свою незалежність. До речі, тільки на Львівщині, за свідченням першого секретаря обкому партії в післявоєнний час Івана Грушецького за період «з серпня 1944 по 5.У.1946 р. вбито, захоплено в полон і з'явилося із повинною 97, 532 українсько-німецьких націоналістів: у полон - 47.689, убито - 25.945, з'явилося з повинною - 23.888». А ще ж була Буковина, Станіславівщина, Дрогобиччина, Тернопільщина, Рівенщина, Волинь. І на теренах цих областей (частково і в сусідніх регіонах Радянської України, значною мірою в Польщі) ще тривалий час йшла боротьба за українську державність, і скільки ще синів і дочок не до рахувалася Україна.

Тому в плані написання правдивої історії мають прислужитися впоряд з документами ОУН-УПА (на мій погляд, порівнюючи те, що я бачив в київських архівах і багатомовний «Літопис Української Повстанської Армії», що видається на Заході, основний корпус їх саме в Україні), свідчення її вояків і радянські документи.

У зв'язку з цим я хотів би зупинитися на використанні свідчень про ОУН - УПА **РАДЯНСЬКИХ ПАРТИЗАНІВ, ТОБТО ТИХ, ХТО ПО СУТІ ДАВАВ ДО Москви перші свідчення про національно-визвольні змагання українського народу на окупованій гітлерівцями території.**

Що писали радянські партизани про ОУН - УПА, широкі маси знають, як правило, з мемуарів їхніх командирів. Які оцінки бійцям УПА, членам ОУН даються в них — загальновідомо: бандити, сокирники, прислужники фашистських окупантів тощо.

Але є й такі свідчення радянських партизанів про ОУН -УПА, які

до останнього часу були невідомими широкому загалу. Маю на увазі передусім розвідувальні донесення, які надсилалися в першому екземплярі в ЦК КП/б/У. Ці документи, що весь час зберігалися до останнього часу під грифом «Цілком таємно», дають далеко не таку картину діяльності ОУН - УПА, як це писалося в партизанських мемуарах.

Одним з перших таких аналітичних документів є довідна записка начальника Українського штабу партизанського руху (УШПР) Тимофія Строчака секретарю ЦКП/б/У Леоніду Корнійцю, датована 7.01.1943 року. В ній дається детальний аналіз оунівського становища з початку війни, розповідається про мережу націоналістичного руху на території України. У цьому документі вказується також і на наявність великих збройних формувань українських націоналістів у районах Пинська, Острога, Мізочі, Шумська. Для командира партизанського з'єднання Сабурова керівником цих націоналістичних формувань є Тарас Бульба.

Проти німців вони влаштовують окремі засади. З даних, які надійшли, видно, що в окремих місцях українські націоналісти створюють свої нелегальні організації для боротьби з фашистськими окупантами під лозунгом: «За самостійну Україну без німців».

Важливим свідченням також є те, в цьому донесенні, що вже невдовзі після вступу в Україну фашистські військові власті не забарилися вжити рішучих заходів до присічення діяльності українських націоналістів.

У цитованій доповідній Строчака є ще один важливий факт, про що не писалося раніше в радянській історіографії: поширення націоналістичного руху на схід і південь України. Побоюючись його, гітлеровці вже в травні 1942 року попереджували сільських старост Василівського району Запорізької області про необхідність затримання таких осіб і направлення в німецьку комендатуру.

Для об'єктивного висвітлення збройної боротьби українських націоналістів проти гітлеровських окупантів на території Рівненщини важливим на мій погляд, є довідна записка групи керівників партизанського руху цієї області на чолі з генерал-майором Бегмою. У цьому документі, зокрема, зазначається, що на весну 1943 року «північна частина області від залізниці Ковель-Сарни стала також організуючим центром націоналістичного руху.

І далі: «Нині з північних районів області найбільш заражені націоналістами: Домбровицький район і особливо села: Ровениця, Янули, Трипутні, Кривиця, Невецьк, Литвиця, Грани та інші, штаб районної організації ОУН перебуває в селі Грани, загальна кількість доходить до 250 озброєних осіб при чотирьох кулеметах. Районним керівником є Жук Герасим. Є школа в селі Ровениця до 200 осіб по підготовці військових керівників і там же друкарня.

Володимирецький район і особливо села Радожів, Воронки, Цепцевичі та інші, штаб районної організації ОУН перебуває в селі Воронки, загальна кількість доходить до 250 осіб при двох кулеметах. Районним керівником є Муха Андрій, Володимирецьку організацію ОУН створив Жук Герасим.

Висоцький район і особливо села Золоте, Заморочення, Рудня,

Мадинь та інші, штаб районної організації ОУН перебуває в районі Висоцька, загальна кількість доходить до 100 озброєних осіб, районним керівником ОУН є Соловей Антон.

Мороченський район і особливо села Мульчине, Островськ, Кухче, Храпин та інші, районним керівником є Мулчиць Максим, кличка «Люсік», загальна кількість доходить до 52 озброєних чоловік.

Більш дрібніші групи націоналістів знаходяться в Рафалівському і Рокитнянському районах.

Найбільш сильне націоналістичне формування так званого Тараса Бульби нараховує близько 6000 чол. і охоплює своїм впливом Костопільський, Рокитнівський, Степанський, Березнівський райони. До кінця квітня ц.р. штаб Т. Бульби перебував у лісі в районі містечка Городець, а останнім часом заклав штаб у районі Деражно, маючи при собі збройний загін до 1000 осіб.

У селі Кричальск знаходиться школа військової підготовки до 500 осіб.

Друге найбільш сильне націоналістичне формування, так звані «бандерівці» нараховують у своєму складі до 800 озброєних осіб, займає район Деражно-Цумань, штаб перебуває в селі Дюксинь.

У районі Дубно, Верби, Костопіль діє стара ОУНівська організація, створена 1934 року Рибак Григорієм — кличка «Юрко Якір», в даний час ним керована і нараховує у своєму складі до 700 озброєних осіб.

Наприкінці березня цього року з південних районів області у Висоцький, Володимирецький і Домбровицький райони прибув націоналістичний загін під командуванням Булах Євтуха — кличка «Чекол» у складі 600 озброєних осіб.

Крім того, на території Ровенської області існує націоналістична молодіжна організація так звана «Січ», яка нараховує у своєму складі до 300 осіб, ця організація входить до Т. Бульби і керується особисто ним призначеними людьми».

Очевидно, ця цитата задовга, але, як мені здається, вона красномовна таки.

Розвідувальне зведення УШПР №57 від 12 червня 1943 року дуже коротеньке у порівнянні з двома попередніми донесеннями, але його, на мій погляд, варто повністю процитувати: «За даними на 5.6.43 р. Кременецький округ (Кременець — 60 км. півн. Тернополя) в квітні 43 р. був об'явлений на надзвичайному становищі через те, що німці в цьому окрузі зазнали нападу українських націоналістів «бандерівців». Німці з багатьох населених пунктів були витіснені і їм вдалося відновити становище за допомогою великих каральних загонів».

Про бої «бульбівців» з німцями за Степань (Рівненщина) йдеться в розвіддонесенні №62 УШПР від 14 липня 1943 року. Тут же називаються конкретні місця дислокації окремих повстанських загонів, а також їхня кількість і керівники: «Береза» - 400 осіб, «Легенда» - 450, «Єромщень» - 325, «Орел» - 100, «Махорка» - 300. В районі Цуманських лісів розташовалося кілька бульбівських загонів загальною кількістю до 1000 осіб.

Цікаве й таке визнання з цього документу: «Місцеве населення

вказаних вище районів (Рівненщина - В.С.) в основному симпатизує українським націоналістам, тримає застави проти партизан і при появі останніх ставить до відома бульбовців».

Про розширення діяльності українських націоналістів на терені Рівненщини йдеться у розвідзведенні УШПР № 63 від 16 липня 1943 р. У ньому, зокрема, вказується на те, що «націоналісти у свої загони вербують бійців і командирів Червоної Армії та осіб із східних областей, які залишилися на території західних областей».

За даними на 12.7.43 р. націоналісти з району Ковель, Корець і Березно дрібними групами пересуваються в ліси Житомирської області».

У багатьох документах УШПР наводяться факти збройних сутичок між червоними партизанами і націоналістами. Якщо, до речі, виходити з цих повідомлень, то радянські партизани завжди розбивали упівців на голову, або розсіювали їх.

Часто згадуються бої між польськими відділеннями, що з одного боку були по боці німців, а з другого — радянських партизан, із загонами УПА.

Треба сказати, що в цьому плані особливо відзначився відомий партизанський командир Олексій Федоров, котрий у квітні 1944 року написав розгорнуту доповідню про діяльність ОУН - УПА в роки війни, головні лозунги якої покладено буде потім в основу перекручень історії щодо національно-визвольного руху в Україні.

Зовсім несподівано підтвердження про участь у бойових діях УПА представників різних народів дають документи особливого відділу 1-ої Української партизанської дивізії сформованої за рахунок з'єднання Сидора Ковпака передусім для боротьби проти бандерівців у західних областях України. Так-от у списках осіб, що мають «компромат» з точки зору НКВС, є прізвища й тих нацменів, що брали участь перед цим в УПА.

Крім того, важливим є для нас свідчення Семена Руднева, командира партизанського з'єднання Ковпака. У його щоденнику, який мною підготовлений для друку в київській газеті «Независимость», є досить чіткий наголос: українські націоналісти воюють з німцями. Це саме те, що було викинуто з тексту щоденника, коли він друкувався в 1967 році в Ужгороді.

Про широку антинімецьку діяльність ОУН-УПА на західно-українських землях у роки війни свідчить і доповідна записка Хрущову від кореспондента московської «Правди» Леоніда Коробова, який пройшов з партизанськими з'єднаннями Ковпака 800 кілометрів тилами гітлерівців.

На основі аналізу документальних джерел можна зробити висновки що радянські партизани, всупереч мемуарам своїх командирів і офіційної радянської історіографії засвідчують:

1. Збройні сили ОУН - УПА починають формуватися по суті одразу же після приходу окупантів.

2. ОУН - УПА воює не тільки з тими червоними партизанами, більшовицькими і польськими, які тероризують українське населення, а й з гітлеровцями, тримаючи під своїм контролем згадану територію.

3. Саме радянські партизани, одержавши відповідне ідеологічне за-

давніх греків. Він згадав міт про Антея. «Я думаю, — підкреслював майбутній генералісімус, — що більшовики нагадують нам героя грецької міфології, Антея. Вони так само, як і Антей, сильні тим, що тримають зв'язок із своєю матір'ю, з масами, які породили їх, вигодували і виховали їх. І поки вони тримають зв'язок з своєю матір'ю, з народом, вони мають всі шанси на те, щоб лишатися непереможними.

У цьому ключ непереможности більшовицького керівництва».

Ці слова Сталін сказав 5 березня 1937 року, а через 15 днів, 20 березня, робітник Конотопського паровозоремонтного заводу на прізвище Загоруйко (на жаль, не вдалося встановити ініціали) написав невеличкого листа тодішньому першому секретареві ЦК КП/б/У С.В. Косіору. Архіви зберегли ці дві поживклі сторіночки із шкільного зошита, котрі виразно, по своєму, розповідають про те, як саме жили «маси», котрі, за словами Сталіна, «породили, вигодували і виховали» тодішнє покоління керівників.

Прочитаємо листа конотопського робітника:

«У ЦК КП/б/У.

Т. Косіору.

Немає сил переживати те, що доводиться бачити, як різко слова розходяться з ділом; уся наша преса заповнена вихвалянням успіхів, збільшенням виробництва, квітучою країною, веселим та радісним життям. А тут доводиться переживати на власній шкурі найсправжнісінський голод. Наш квітучий Конотоп довів людей до того, що всі голі й босі. А головне голодні. Тисячі робітників, котрі стоять у чергах за хлібом, говорять про керівництво та місцеву владу неприйнятні розмови. Якби Ви чули, що говорять на Вашу адресу, то, напевно, було б вжито термінові заходи. Приварочних продуктів ми не знаємо, які вони є. Вкрай дивує, що вся Україна виконала і грошові податки, і хлібопостачу. А влада створює умови загибелі. Народ вкрай розлючений, відпадає до вас довіра, нвкруги шахрайство.

Робітник Конотопського П.В.Р.З.

Загоруйко.

20.III.37 року»

Не дуже сильний стиліст автор цього листа. Та й з освітою, як за свідчує оригінал листа, у нього не все гаразд. Однак не має це великого значення. Загоруйко — чесна людина: і підпис поставив, і написав те, що вважав за потрібне.

Ми не знаємо подальшої долі цього представника «найпрогресивішого класу». Чи був він зметений кривавою хвилею «великого терору», чи вижив. Достеменно відомо інше: не дивлячись на такого роду «сигнали з місць», як було прийнято говорити, С.В. Косіор та інші представники тодішнього республіканського партійного і державного керівництва вперто проводили лінію на підтримку сталінського курсу, курили фіміям вождю, безустанно говорили про грандіозні успіхи у всіх сферах життя.

Наведемо ще один документ, що знов-таки надійшов на ім'я С.В. Косіора. Якісь особливі коментарі тут зайві, а от інформацію до роздумів

він містить. Ось він, цей документ, — телеграма із 1937 року:

«Телеграма

З Бондарівки

Київ, ЦК КП/б/У

тов. Косіору

Моє єдине прохання - добитися суду. Я службовець «Заготзерна» станції Бондарівка, Сосницького району, Чернігівської, колишній колгоспник. Була сім'я з семи душ — хвора дружина, п'ятеро дітей, старшому 13 років. Без вини, під виглядом куркуля-спекулянта, зі злої волі голови сільради Шевченка зазнав страшного покарання в 1936 році. Голова сільради вночі силою озброєних людей пограбував майно, сім'ю викинув з хати, хвору дружину з немовлям побили, від побоїв дружина і дитина померли. Відібрали садибу звільнили із служби. На скарги в область і район не звертають уваги. Залишились діти сиротами.

Просимо захисту, повернення майна, корови.

Сім'я Царенків».

А тепер — про ще один маловідомий факт. 4 серпня 1937 р. Сталін підписав директиву ЦК ВКП/б/ про проведення у 2-3 районах відкритих процесів над шкідниками у сільському господарстві. Як свідчить аналіз фактів, саме ця директива значно стимулювала пошук «ворогів народу» на селі. Не стояла осторонь виконання цієї директиви і Україна, що, зокрема, засвідчує ось такий документ:

**«Секретарю ЦК ВКП/б/
товаришеві Й. В. Сталіну**

У виконання директиви ЦК ВКП/б/ від 4 серпня ц.р. про проведення у 2-3 районах відкритих процесів над шкідниками у сільському господарстві повідомляю, що встановленими слідчими органами, матеріялами, особливо велике шкідництво у області сільського господарства /шкідництво у області заготівель сільсько-господарської продукції, псування та шкідницький ремонт тракторів, комбайнів, а також у області агротехнічної та насівної справи/ наявне в Куп'янському, Золочівському та Миргородському районах.

Бюро обкому вирішило відкриті показові процеси над ворогами народу — шкідниками сільського господарства — провести в Куп'янському, Золочівському та Миргородському районах.

У Куп'янському районі за процесом проходять:

Савкін — колишній секретар РК*, учасник контрреволюційної організації правих,

Лященко — колишній зав. райземвідділу,

Медвідь та Поворота — колишні директори МТС Куп'янського району. Підсудні у шкідництві зізналися, є свідки.

У Золочівському районі:

Шалений — колишній голова РВКу**, учасник контрреволюційної

* РК — райком партії.

** — РВК — райвиконком.

організації правих,

Матіяш — колишній зав. райземвідділу,

Смирнов — колишній директор МТС,

Ковальчук — колишній директор цукрового заводу,

Волошко — колишній голова колгоспу, ес-ер (так у тексті - Ю.Ш.),

Учневий — колишній голова сільради, ес-ер.

Підсудні у шкідництві зізналися, є також свідки.

По Миргородському району:

Гришкан — колишній секретар РК та земельні працівники цього району.

По Миргороду слідство тільки розгорнулося; процес намічено у перших числах вересня.

По Куп'янському та Золочівському районах справа слідством закінчиться 25 серпня; процес у Куп'янському намічений 27, у Золочеві 29 серпня.

У кожний із вказаних районів обкомом надіслано комісії на чолі із відповідальним інструктором для допомоги слідчим судовим органам та найскорішої ліквідації наслідків шкідництва.

НКВС, облпрокуратурою, за рішенням обкому, виділено спеціальні групи для найбільш ретельного проведення слідства на місцях.

Місцеві райгазети на час процесів зміцнюються спеціально відібраними працівниками із області для всебічного і повного висвітлення у районній та обласній пресі ходу процесів та широкої мобілізації колгоспників на ліквідацію шкідництва.

Головою виїзної сесії затверджений голова спецколегії Ленський.

Державним обвинувачем затверджений заступник облпрокурора Леонов.

На час проведення процесів від обкому у кожний із вказаних районів буде командировано члена бюро обкому.

Секретар Харківського обкому КП/б/У

М. Гікало».

Так виконувалася сталінська директива на Харківщині. Втім, не менш чітко її реалізували і в інших місцях. Зауважимо, що переважна кількість перелічених «колишніх» належала до комуністів.

І їх винищення — а саме на них було спрямовано страшний удар «великого терору» 1936-1938 років — зайвий раз засвідчує не тільки антигуманність, а й безглуздість політики Сталіна, котрий на угоду власній маніякальній підозрілості винищував членів партії, лідером якої був.

І, нарешті, звернімося до «морального кодексу» сталінізму. Не тільки тяжке матеріальне сьогодення у постійному чеканні «світлого майбуття», не тільки фізичні репресії і смерть у безвісті несло народам нашої країни панування Сталіна та його поплічників. Не менш серйозним були наслідки психології «осадженої фортеці», постійного чекання небезпеки, пошуку прихованих ворогів і зрадників, моралі зради, доносительства, нехтування елементарними людськими нормами.

На жаль, можна було б наводити дуже багато прикладів на доказ

цього твердження. Наведемо лише один, поки що майже нікому не відомий.

«Син за батька не відповідає», — сказав Сталін у 1935 році. Проте і в цьому році і раніше, і пізніше — відповідали. А головне — боялися, щоб не примусили відповідати сина за батька, брата за брата, дружину за чоловіка.

23 грудня 1937 року С.І. Гопнер написала до парткому ВКП/б/ при Виконавчому Комітеті Комуністичного Інтернаціоналу заяву. Прочитаємо її:

«В партком ВКП/б/ при ВККІ.

Товариші! Повідомиляю головні моменти моїх взаємовідносин з нині викритим ворогом партії і народу Квірінгом.

Працювала з ним в одних парторганізаціях з 1917 р. до 1925 р. (з перервами). У ці ж роки ми були чоловіком і дружиною. Коли ми розірвали цей зв'язок (12 років тому), ми не припинили знайомства, зустрічалися або листувались, зберігаючи дружні відносини. Я йому довіряла, як партійцю і вважала, що він до кінця засудив і позбувся ряду помилок, допущених ним під час роботи на Україні.

Таким чином, я визнаю, що в умовах близького і довгорічного знайомства не розпізнала ворога партії, виявивши виняткову сліпоту і втрату пильності, і усвідомлюю, що заслуговою суворого осуду. .

Водночас я категорично і рішуче заявляю, що не мала ні найменшого уявлення про його контрреволюційні наміри, участь у контрреволюційних організаціях або діях. Мені зрозуміло, що він обманював партію, приховав від мене свої злочини.

Головну причину своєї сліпоти вбачаю ось у чому:

1. Я жодного разу не подумала до кінця і не узагальнила характеру його помилок, допущених ним під час роботи на Україні. А тим часом їхній зміст виявляє капітулянтський, реставраторський, контрреволюційний їх характер: 1/ коливання в момент Жовтня, 2/ пропозиція у 1918 році (в зв'язку з евакуацією Рад за Брестським договором) висунути лозунг всієї влади то Центральній раді, то Українським установчим зборам, 3/ пропозиція у 1920 році (коли партія ще не перейшла до НЕПу) заміни на Україні продрозверстки продподатком, 4/ помилка 1925 року, коли з вини Квірінга вся українська парторганізація проголосувала за помилкове рішення з питання про оргвисновки відносно Троцького (потім при повторному голосуванні цю помилку було виправлено), причому хибна пропозиція виходила, як з'ясувалось, від фракційної групи Зінов'єва і Каменєва і була протиставлена ленінсько-сталінській лінії ЦК.

Всі ці помилки пояснюють скочування Квірінга у табір ворогів.

Вважаю за необхідне підкреслити, що помилку Квірінга партія ніколи мені на приписувала, про що можу додатково подати пояснення.

У розмовах зі мною Квірінг добре замаскував свою політичну фізіономію, жодного разу не видавши себе, як ворога генеральної лінії партії, бо він добре знав мене (краще, очевидно, ніж я його), мої тверді ленінсько-сталінські позиції і мій ентузіазм у справі захисту Сталінського

керівництва партії. Мало того, він надто добре знав, що я не замовчала б перед партією найменшого факту антипартійної боротьби.

Я ставлю собі за провину також, що недостатньо врахувала деякі напрямні симптоми невдоволення і недостатньої довіри до Квірінга з боку ЦК партії, про що свідчили часті зняття його з роботи, хоч я цікавилася політичними причинами цього, але нічого конкретного не дізналась.

Нарешті, бачу свою помилку в тому, що при оцінці його політичної фізіономії, як комуніста, я не пов'язала з його політичною фізіономією його приватне життя, в якому були риси міщанства і траплялися безвідповідальні зв'язки з жінками, що прикривалися нібито передовою мораллю, а по суті мораллю найнижчого гатунку.

Оглядаючись на весь період нашого знайомства, я запитую себе — де були мої очі? Я проклинаю цю сторінку мого минулого, але не зважаючи на цю ганебну пляму в ньому, я не перестаю пишатися моїм минулим, бо ця «дружба» не була головним змістом його. І до знайомства з Квірінгом, і після я йшла своїм шляхом вірного солдата партії, 34 роки мого перебування в лавах партії Леніна-Сталіна є найбільшим щастям, що випало на мою долю. Від свідомості цього я ще гостріше усвідомлюю свою провину перед партією за виявлену сліпоту, за шкоду, завдану їй, і відчуваю пекучий сором і за «дружбу» з цим гадом. Однак я знайду в собі сили, перебувавши як слід, спокутувати цю провину, властиву для партії на новому етапі. І перш за все мушу викоренити властивий мені непростимий порок — надмірну довірливість, — порок, який я особливо виявляла у собі в умовах останнього року боротьби проти ворогів партії і народу. Я сподіваюсь, незважаючи на те, що я вже не зможу служити партії стільки років, скільки служила їй, зробити все, щоб відшкодувати ті втрати, яких я завдала партії своїми помилками по лінії боротьби з ворогами. Для цієї мети я не пощаджу себе, які б випробування не стояли на моєму шляху.

З ком. прив.

С. Гопнер»

Серафима Іллівна Гопнер. . . Член партії з 1903 року, вона вела підпільну роботу в Одесі, Катеринославі, Миколаєві, працювала в еміграції, готувала Жовтневу революцію, а після неї активно прагнула реалізувати її ідеали. З 1929 до 1938 року завідувала відділом агітації та пропаганди Виконкому Комінтерну. З 1938 до 1945 року була заступником головного редактора «Исторического журнала», з 1945 року — старшим науковим співробітником Інституту марксизму-ленінізму при ЦК КПРС. Померла у 1966 році.

Сьогодні її ім'я, як і ім'я Емануїла Йоновича Квірінга, котрий загинув у сталінській катівні у 1937 році, досить часто можна знайти під обкладинкою якоїсь книги про революційні події на Україні чи про 20-ті роки, коли Квірінг вдруге (у 1923-1925 роках) очолював ЦК КП/б/У.

А тоді, у 1937-му, С.І. Гопнер написала наведену заяву, у якій «проклінала» свої стосунки з Е.Й. Квірінгом. І за що? За те, що він «добре замаскував свою політичну фізіономію, жодного разу не видавши себе як ворога генеральної лінії партії».

Ще під час хрущовської «відлиги» Квірінга реабілітували, достеменно з'ясувавши, що ніяким «ворогом» він не був. Невідомо, чи пригадала Серафіма Іллівна свою заяву 1937 року. Чи каялася вона? Не знаю, та й не має це нині значення, адже немає вже в живих ні П, ні П колишнього чоловіка. . .

Знаю, що знайдуться ті, хто буде засуджувати Серафиму Іллівну, прочитавши її заяву. Не поспішайте! Адже ця заява стала не стільки наслідком страху її автора за власне життя, скільки наслідком тієї страшної моралі, яку дбайливо культивувало тоталітарне сталінське суспільство і за яку обов'язково потрібно щось або когось засуджувати, чогось або когось зрікатися. І через це моральне «аутодафе» змушена була пройти і стара революціонерка, котра, я впевнений, добре знала справжню ціну Сталіну і створеного ним «морального кодексу».

Ось такі вони, деякі голоси із далекого 1937-го. Року 20-річчя Жовтневої революції, року людських трагедій. Року, котрий, сподіваємося ніколи не повториться, не тільки в прямому, а й у переносному смислі.

СПОМИНИ

Микола САРМА - СОКОЛОВСЬКИЙ

МОЯ ПРИЧЕТНІСТЬ ДО ОУН

Розділ I

До Другої світової війни я жив у Полтаві, працював у Будинку народної творчості на посаді жудожника-методиста. Як поет деб'ютував у газеті «Комсомолець Полтавщини», хоч комсомольцем ніколи не був, бо син священика. Скажу вагоміше: за мою причетність до СУМ (Спілка Української молоді) я в 1930 році в м. Дніпропетровську був засуджений на 5 років Соловків, але покарання відбував у Карелії: УСЛОН, УСЛАГ та БЕЛБАЛТЛАГ (назви радянських катівень нарідну мову не перекладаю, як і суто російське, пікантне, слово «параша»).

Після концтаборів я служив у тиловому ополченні (теж — примусова праця на користь червоного дідька). З тилового я втік. Крився за фальшивим пашпортом. Однак навчався в Київському художньому інституті. По науці жив і працював у Полтаві, як уже згадував вище. Війна застала мене на військовій перепідготовці в офіцерському званні. Під час евакуації я коло Харкова покинув свою військову частину і опинився в Полтаві вже окупованій німцями. Жив із сім'єю виключно з малярства. Випадково на вулиці познайомився з юнаком у німецькій уніформі, це був перекладач Петро Ключевський, родом із села Стопчатова, що близько Коломиї. Із розмови з ним я довідався, що він — бандері-

о. Микола Серма-Соколовський
підпільне псевдо Микола Біда

вець. Частина, в котрій він служив, стояла в Полтаві. Я з ним подружив. Він мені подарував «Десять заповідей українця-націоналіста», багато розповідав про бандерівців та мельниківців. Про розкол ОУН. Ключевський мене запевняв, що мельниківці самовіддано служать Гітлерові. Я всього збагнути не міг.

Одного дня до мене, як бандуриста, прийшли два, за своєю статурою — справжні запорожці! Один був Олександр Шаруда, другий Іван Клименко. Вони ще гімназистами пішли до військових частин Петлюри і служили в Чорних Запорозжцях, якими командував славнозвісний полковник Дяченко. Шаруда та Клименко пробули на еміграції 23 роки. А коли вибухла Друга світова — вони перейшли кордон, як казали, «на зелений паспорт». Зразу опинилися в Києві, а трохи пізніше в рідній Полтаві, де колись навчалися в гімназії. Повернутися в рідне село, де жили їхні родичі, вони не наважились, бо в лісах крилися советські партизани. Шаруда і Клименко не сиділи в Полтаві, загорнувши руки, а організували українську поліцію, яку очолив начальник Петро Чуй, що прибув з Галичини. Шаруда став начальником політичного відділу, а Клименко — кримінального. Обидва не любили німців, як і советів. Вони приходили до мене кожного дня, послухати, як бандуриста. Коли я виконував «Думу про Мазепу», ці два, колишні чорношличники, гірко плакали. Я з ними побратався навіки. Вони мені розповідали про життя емігрантів, про мельниківців, бандерівців та гетьманців, називаючи себе останніми. Дуже вихваляли гетьманича Данила Скоропадського. Дорікали бандерівцям за їхнє вбивство Сціборського та Сеніка, за якими слізно плакали. Кілька разів я бачив у поліції, в кабінеті Ша-

руди, Степана Скрипника, майбутнього єпископа і патріарха УАПЦ Мстислава.

До Полтави часто приїжджали з мельниківського проводу Коник та Бабій. Перший був похилої будови, блідий, як хронічно хворий на шлункову хворобу, а другий — квітучий бльондин, що мав псевдо арієць. До них німці ставились із повагою, що дуже не подобалось бандерівцеві Петру Ключевському. Мені, як колишньому сумівцю, дуже хотілося стати членом ОУН, якої я не поділяв на мельниківців та бандерівців, бо одна назва ОУН була для мене святою. Моя мрія до мене наближалась своєю реальністю: в грудні 1941 року я з Іваном Клименком поїхав до Києва. Українська поліція містилась близько Святої Софії та пам'ятника Богдана Хмельницького. Коли ми увійшли до вестибулу, нас зустрів стрункий юнак із жовто-блакитною опаскою на руці, і раптом для Клименка й чергового — несподівана радість!

— Юрку, це ти! — вигукнув Клименко.

— Я, пане Іване. Я!

— А де ж батько?!

— Ні батька, ні генерала німаки не пустили!

— Якого генерала?

— Та старого, Капустянського! Але він німців ошукав: прибув до Києва під паспортом якогось знаменитого лікаря.

— Його адресу знаєш?

— Аякже! Дам.

Друзі міцно обнялися, радісні, сяючі!

«Хто за один цей вродливий юнак?» — думав я, а Клименко, наче відчув мою думку, і мені:

— Миколо, познайомся із сином полковника Дяченка!

Ми міцно потиснули руки. Перед таким вродливим юнаком я чувся трохи ніяково. Він сказав адресу Капустянського, яку я записав.

— Тут хто-небудь із проводу є? — спитав у нього Клименко.

— Є! Коник та доктор Яхно. І ще якісь хлопці в уніформі.

— Добре, що застали, — моргнув мені Клименко.

По коротенькій балачці юнак, як черговий, провів нас сходами на другий чи третій поверх і відчинив перед нами двері. В кімнаті було четверо: два в цивільному, а два в німецькій уніформі. Дружно привіталися. Мені було дуже приємно, що Коник упізнав мене. Клименко перед усіма виповів мету нашого прибуття до Києва. Всі схвально відгукнулися. Доктор Яхно вдоволено потер руки і спитав у мене, яке я прибрав собі псевдо.

— Микола Біда, — відповів невпевнено я.

— Прекрасно! — відгукнувся схвально доктор Яхно.

А Клименко:

— В Шевченкових «Гайдамаках» Ярему назвали Галайдою, а тебе, Миколо, назвемо ми Бідою!

— Дуже слушно! — зауважив Коник і додав: — Ми будемо мати Миколу Біду — советам на біду! Щоб їх скорше шляк трафив! Усі засміялися. По сміху щось сказали два молодики в німецькій

уніформі. З їхньої мови я зрозумів — галичани, що служать у німців перекладачами, як мій приятель бандерівець Петро Ключевський. По короткій паузі ласкаво чемний доктор Яхно узяв мене за руку і, підвівши до великого вікна, трохи патетично мовив:

— Друже Бідо, вас, як колишнього сумівця, що був репресований советами, до Організації українських націоналістів рекомендують пан Клименко і пан Коник. Отже, я сподіюсь, що ви всього себе, без вагань, офіруєте неньці Україні! Зараз вашу присягу почуємо не тільки ми, смертні свідки, а її ще почують і безсмертні свідки — це Свята Софія і вершник у бронзі з булавою. Друже Бідо, я читатиму текст присяги, а ви будете виразно повторювати слово в слово, перед нашим прапором, тризубом та портретами головного отамана Симона Петлюри і нинішнього вождя ОУН Андрія Мельника!

Мені по спині забігали крижані мурашки. Остання мить чекання, і я вже повторюю за доктором Яхно слова присяги, наче вкарбовую їх собі в серце. І мені здається, що доктор узяв мене за руку і вузькою кладкою переводить у Святе Святих нашої визвольної боротьби проти одвічного ворога-москаля. Жодне слово присяги не минає моєї свідомості. Та ось кінець. Доктор Яхно виголошує:

— Слава Україні!

А ми всі разом, відповіли:

— Вождеві Слава!

Кожен присутній мене щиро віншує, а Клименко міцно обіймає, як належить Чорному Запорожцеві. Вперше в житті я мав таку безмежну радість. Зразу ж по присязі доктор Яхно призначив мене обласним оунівського підпілля на Полтавщині. Дав мені відповідне посвідчення та якусь літературу. Все це Клименко поклав до своєї теки. Коли прощалися, провідник вищого рангу Коник сказав:

— Дорогі друзі! Перед нами трудна путь боротьби, ворог хоч і відступає, він має неосяжні простори, в котрих ще може довго критися, але нам його землі не потрібні — нам досить нашої України, яку ми самі не спроможні звільнити від московської навали, а тому змушені тимчасово спілкуватися з німцями, так, як гетьман Мазепа спілкувався з шведським королем Карлом дванадцятим, але ж ми — без мазеппино́ї помилки. Оунівці повинні використати німецьку машину війни, яка значно потужніша від советської. Нам треба як найближче стояти коло німецької зброї, і тому створюємо скрізь на Україні українську поліцію, а в Галичині створимо цілі дивізії січових стрільців, щоб, у разі чого, повернути цю зброю насупроти німців. . .

Коник говорив далі, але я переповідаю головне, те, що найбільше запам'ятав.

Клименко і я, коли попрощалися, вийшли окрилені з кімнати, де щойно відбулося моє велике свято, хотіли ще попрощатися з Юрком Дяченком, але вже чергував інший юнак. Друга половина грудневого дня була дуже погожа. Обійшли навколо пам'ятника Богдана, уклонились Св'ятій Софії і рушили до генерала Капустянського. Натрапляли на німців.

Ми були в добрячих зимових мазепинках із срібними тризубами, що мали меча. Раптом нам стрівся невеличкий чоловічок у сірому макінтоші, ми в його особі пізнали Степана Скрипника.

— О! Полтавці. . . Куди так поспішаєте? — зупинився.

— До генерала Капустянського, — відповів Клименко.

— А я — від нього. Старий тримається нівроку!

Скрипник потис Клименкові руку, а мені тільки ледь вклонився. Я трохи відійшов і став. Про що вони розмовляли — не слухав. Це тривало може хвилини дві - три. Попрощались і розійшлись. Ми враз знайшли потрібний будинок. Ліфтом піднялися на останній поверх. На східцевій поверхівці Клименко твердо натиснув кнопку електродзвінка. Враз відчинились двері і з'явився худенький юнак у мазепинці, який видався мені жокеєм.

— Слава Україні!

— Вождєві Слава!

— Ви до генерала?

— Так, до генерала, — відповів Клименко і докинув: — Скажеш, що прийшли на поклон Чорні Запорожці!

Молодик зник і за якусь хвилину повернувся.

— Прошу до покою! — чємно вклонився.

Перейшли стумний передпокій і опинилися у світлій кімнаті, в якій стояв письмовий стіл, кілька стільців, скляна біла шафа з медичними інструментами, що мене не цікавили; моя увага впала на чорно-білий естамп у тонкій білій рамі, який стояв на дубовому паркеті під шпарелованою стіною. Коли юнак вийшов, я присів біля графічного твору, який мені дуже сподобався! Я навіть не почув появи господаря.

— Миколо! — прошепотів Клименко.

Я підхопився, зняв мазепинку і виструнчився, хоч замість генерала в мундирі та лампасах побачив у білому халаті лікаря-дідуса, що мав сиву борідку і ясні рахманні очі, які контрастували з очима Степана Скрипника: в останнього були темні, важкі і яксь допитливі.

— Як ви, друже Іване, схожі на полковника Дяченка! — осяяний внутрішньою радістю генерал обійняв колишнього чорношличника і тричі почоломкалися. — Гора з горою не сходяться, а ми, бач, зійшлися, та ще в нашій святій столиці, понівеченій лютим ворогом. Я вже думав, друже Іване, що вас нема на світі, бо ви із Сашком Шарудою пішли на ризик. . . А де зараз Шаруда?

— В Полтаві! В нашій поліції начальником політичного відділу, а я кримінального.

— Добре робите! — щоб німецька зброя хоча б частково була в наших руках. Я та полковник Дяченко зібралися вже їхати до Києва, але німаки побоялися нас пустити. Однак я приїхав сюди під чужим прізвиськом, як ескулап. Мені здається, що скоро й Дяченко з'явиться, то треба щось робити. . .

— А його син Юрко в Києві, служить у поліції, — сказав Клименко

— Я знаю, що він тут. Славний хлопчина, викопаний батько!

Раптом очі генерала зупинились на мені.

— А це хто з вами, друже Іване?

— Микола Соколовський, чудовий бандурист! Нині склав присягу на вірність Україні та ОУН і вже став Миколою Бідою. . .

— Вітаю, молодий козаче, зі святом твоєї присяги! І зичу тобі ясної звитяги у священній боротьбі!

Генерал обійняв мене і поцілував у чоло, а я його — в руку, наче духовну особу найвищого сану. Це розчулило старого і він у мене спитав, хто мій батько.

— Мій батько — український священик, який рано пішов із життя, знищений радянською владою, — відповів я з сумом.

Генерал, зітхнувши:

— Який збіг, панове! Я теж Микола і походжу з духовного роду. А тому за це варто трохи випити!

Генерал вийшов, а за ним — юнак в мазепинці.

— Ну як генерал? — спитав Клименко.

Я показав великого пальця. Враз повернувся генерал.

Даруйте, дорогі гості, що не маю французького шампанського, але у мене є німецький шнапс.

Юнак приніс тацу з пляшкою горілки, трьома чарками, кусником хліба та голландського сиру і поставив на письмовому столі. Зразу випили за мою присягу. Другу чарку — за майбутню Українську Армію. Ми з Клименком були голодні, а тому на мене німецький шнапс ураз подіяв. Од третьої чарки я відмовився. Це, напевно, сподобалось генералові — глянув на мене схвально. Мені, голодному, дуже смакували голландський сир та німецький брот, але я не наважився взяти це. Генерал і колишній чорношличник згадували громадянську війну, ті бої, в котрих воювали, а найбільше споминали своє життя на еміграції, де мали друзів і ворогів. Я уважно слухав, пасучи очі на гарному естампові, що стояв доль, припертий до стіни.. Вже на дворі почало добре сутеніти. Ми подякували господареві, попрощались і пішли, як від рідного батька — понесли з собою подовгасту, черствинну хлібину, дві м'ясні консерви та трохи мармеляди, теж німецької.

Р О З Д І Л 2

Вже було зовсім темно, коли прийшли на Подол, де нас чекала холодна, покинута єврейською родиною, квартира з меблями та перинами. Електрика не діяла. Зробили каганця. Повечер'яли, лягли під перини і враз міцно поснули, навіть нічого не снилося. Вранці сходили на базар — купили за тисячу советських рублів пляшку самогону і дві великі цибулини. Клименко, як і Шаруда, полюбляв випити. Поснідали, де ночували, в затрапезній іудейській трапезні. Покинули квартиру, вийшли на вулицю і пішли містом. . . Клименко добре володів мовами французькою та німецькою, це нам посприяло доїхати до Дарниці німецькою машиною-вантажівкою. Приземлились коло розбитої залізничної станції, де на вокзал правив довгий товарний вагон. Пасажирів

не було, крім двох жінок на пероні, закутаних по очі в теплі хустки. Сніг розстав, але грудень дихав пронизливим протягом. Мигнулися в мазепинках. Гріло лише те, що я вчора склав присягу, а нині вранці випили самогону. До нас підійшла одна жінка, ми в ній ураз пізнали вродливу карооку дівчину.

— Ви куди їдете? — спитала вона.

— У Полтаву! — відповів я.

— В Полтаву! — зраділа вона. — Візьміть мене!

— А ти звідки їдеш? — спитав Клименко.

— З Перемишля. Я там після технікума працювала більше року, аж поки не вибухла війна. А зараз їду на Полтавщину, додому. Доїхала сюди, а тут колію переробляють на вузку, на таку, як у Німеччині.

— А чому в тебе мова не полтавська? — спитав я.

— Бо в Перемишлі від своєї трохи відвикла.

— Чим же, дівчино, ми тебе повеземо, коли від Дарниці до Борисполя треба йти пішки? — спитав Клименко.

— Не знаю, — знизилася плечима.

— А в тебе — ще такі речі! . . . — зауважив я.

— Речі? . . . Я їх у когось покину, а коли ходитимуть поїзди до Дарниці, приїду по них.

Клименко безнадійно махнув рукою і пішов геть. Я не знав, що робити: мені було шкода дівчини.

— Як тебе звуть? — спитав я у неї.

— Варя. А прізвище — Клишко, відповіла і заплакала. Мене це вразило. Не промовивши й слова, побіг за Клименком, наздогнав і з докором:

— Вона ж — наша землячка, полтавка, а ми. . .

Клименко став, трохи подумав, а тоді:

— Допоможи їй речі нести, а я тут почекаю.

Я повернувся до перону, взяв вузла на плече.

— Ходім, Варю.

Вона взяла валізу, ще щось і радісно пішла за мною. На пероні зосталась самотня жінка, що нам дивилася вслід.

Клименко і я, коли їхали до Києва, у Дарниці, вставши з поїзда, зайшли на домівку дарницького начальника української поліції Кульчицького, колишнього петлюрівського офіцера; він і його дружина люб'язно нас зустріли і пригостили смачним обідом із чаркою, а зараз ми з Варєю та її речами пішли до цього симпатичного подружжя, яке не злякалося нашої появи, а навіть запросило нас переночувати. Ми погодилися охоче, добре повечеряли і спали на свіжій, м'якій постелі. Вранці, добре поспідавши, рушили в дорогу, покинувши Варіні речі, з обіцяною, що Варя по них днів через десять приїде. Ми йшли дорогою, яка пролягає через густий ліс. Бачили в лісі німецькі концтабори. Із чагарів колючого дроту дивилися на нас голодні очі радянських полонених. Ми їм щиро співчували, як нещасним людям. Коло Борисполя побачили багато автомашин та різної військової техніки, що покинула червона

армія, коли алярмово відступала. Ми пішли на станцію. Між ешелонами стояв товарний паровоз у білих кучерях пари і голосно чакхав. На запитання, куди їде, машиніст відповів, що до станції Гребінка. Оскільки Клименко, крім мазепинки на голові, ще мав при собі пістоль, ми без дозволу машиніста вилізли на зад паровоза і вмостилися просто на вугіллі. Паровоз ураз рушив, наче на нас ждав. Хоч на дворі морозу не було, але нас уже сутав студенний протяг, бо паровоз мчав, як навіжений. Ми тіпались наче у пропасниці. Вугільний пил запорозував нам очі. Ми заледве витримали таку подорож до станції Гребінка. А там зайшли до селянської хати, де вмились, поїли, обігрілись на печі і рушили далі в трудну путь. . . Майже три доби ми товарняками їхали до Полтави. В Полтаві, на вулиці Липовій, де жила Варіна тітка, Клименко і я попрощалися з Варєю, наче з рідною сестрою, якій я пообіцяв з'їздити з нею днів через десять до Дарниці по річці. Окрилений присягою, я гаряче взявся за підпільну роботу. Число членів зростало. Випадково познайомився з бандерівцем Ярославом Мудрим, що приїхав до Полтави зі Львова. Я дав йому притулок у моїх друзів. Трохи пізніше прибув із Києва по зв'язку Василь Шарий. Забезпечив і цього житлом. Німці в Полтаві, авансуючи себе позірною перемогою, п'яно і гучно зустріли новий 1942 рік: гриміли автоматні та кулеметні салюти! В другій половині січня я з Варєю поїхав до Дарниці по річці. Власне, мені потрібно було зустрітися в Києві з нашим проводом. Я мав адресу конспіративної квартири. Переночувавши в Дарниці у подружжя Кульчицьких, де збереглися річці Варі, ми вранці пішли через Дніпро по льоду до Києва. Коли підійшли до конспіративної квартири, нас запобігливо зупинив юнак, який відрекомендувався Змієнком, і нам сказав, що ця квартира вже розконспірована. Я запропонував йому піти з нами на вулицю Підвальну, де жив мій давній приятель Пилип Трохимчук. Змієнко зразу ж погодився. Пішли. Змієнко, познайомившись із моїм приятелем, побіг покликати провідника київського проводу. Ждати довго не довелося. Змієнко повернувся з трьома особами. Найстарший за віком відрекомендувався Батьком^{9/}, а решта промовчали. Батько був дебеолої статури, чорнчвий, широкобровий, в чорній смушевій кучмі, а в руці мав надійного бука. Наша зустріч тривала майже день і цілу ніч. Спали — не спали — все розмовляли. А їли те, чим нас пригощала дружина мого приятеля Пилипа. Батько мене попередив, що гестапо вже розпочало акцію, як проти бандерівців, так і проти мельниківів. Я і Варя повернулися з Києва до Дарниці з великою пакою підпільної оунівської літератури. Це переночувавши ніч у Кульчицьких, перенесли річці до дороги, щоб сісти на попутну німецьку машину. Нарешті ми поїхали. В Лубнах ми ночували, де німці нас обікляли: взяли майже всі Варіні річці! А заборонену літературу покинули. Варя, гірко плачучи, повернулася до Полтави. Однак, коли прощалися, вона мене поцілувала.

9/ Батько — підпільне псевдо. Правдиве прізвище Теофіль Бак-Бойчук; в той час член Центрального Проводу ОУН в Україні.

Я знову віддався увесь роботі. До мене вряди-годи забігав, а часом і ночував наш зв'язковий Михайло, який працював у німців перекладачем і мав можливість часто бувати в Києві.

Р О З Д І Л 3

Через тиждень Ярослава Мудрого було заарештовано. Він сидів у тюрмі на вулиці Кобиляцькій. Від нього до мене якось дісталася цидулка: «Дорогий друже Миколо, мене хтось із моєї п'ятірки продав. Є можливість втечі, але в мене відібрали окуляри, а я без них сліпий. Напевне не вийду. Запам'ятай, я з Підляшша, народження 1914 року. Твій Я.М.» Я дав прочитати Василю Шарому. Той, прочитавши сказав:

— Мудрий має рацію: нам теж треба бути обережними! А взагалі, мені потрібно з'їздити до Києва, а може і до Львова — довідатись, чи немає у голові нашого проводу зрадника, бо мене дивує: на одних оунівців гестапо полює і заарештовує, а другі оунівці з проводу ходять у мазепинках, навіть при зброї, і німці їм офіційно тиснуть руку!

Незабаром Шарий поїхав. А другого дня до мене надійшла чорна звістка, що Мудрого розстріляно. Я плакав: мій жаль не мав меж! Випадково на вулиці зустрів Петра Ключевського. Він теж знав про смерть Ярослава. Трохи постояли. Пожурились і назавжди попрощалися. Його військова частина вирушала на схід.

Мені в оунівській роботі багато допомагали Шаруда та Клименко, працюючи начальниками відділів при українській поліції. Я, криючись у підпіллі, діяв через них. Скоро членами ОУН (мельниківцями) стали: голова Полтавської міської управи Федір Борківський, головний редактор газети «Голос Полтавщини» Петро Сагайдачний, начальник Земвідділу Микола Скрипниченко, агроном Григорій Оснач, начальник української поліції Петро «Чуй» його заступник Мірошніченко, Олександр Дегас та другі. Багато прізвищ забув, а тому подаю не всі.

Напровесні, пізнього вечора на домівці Федора Борківського зібралась група оунівців, щоб скласти присягу, де ведущими були Шаруда та Клименко, щоб теж скласти присягу, оскільки вони на еміграції належали до угруповання Гетьманців. Того пізнього вечора я, як законспірований провідник, стояв на вулиці, в глухому закутку, спостерігаючи за освітленими вікнами квартири Борківського. Раптом із п'єти вихопилась темна постать і підійшла до мене. Я в ній упізнав начальника Земвідділу Миколу Скрипниченка.

— Це ти! Чого тут стоїш? — здивувався він.

— А так. А де ти був?

— У Борківського. Там складатимуть присягу, а мене майже вигнали, бо заступникові начальника поліції Мірошніченкові я видався підозрілим.

Скрипниченко був до краю ображений і мало не плакав, але я його заспокоїв — пообіцяв, що він складе присягу в іншому місці й товаристві. Потиснувши руки, ми розійшлися.

Я вдома не жив, бо в одній з кімнат тимчасово оселився німець-

ний офіцер, який добре володів російською мовою. Мене він удома бачив разів два чи три. Моя постійна відсутність йому видалась підозрілою. Він далі не витримав і в моєї дружини спитав:

— Дина, чому твій муж не живе дома — разве он коммунист и меня избегает? Напрасно! Я его не тону. . .

— Он не мог стать коммунистом, как сын священника, а кроме того — он был репрессован! . .

— А где он теперь?

— У нас в деревне есть родственники, он пошел к ним, чтобы достать немного продуктов питания, и там заболел. Его скоро привезут.

Кмітливий офіцер скептично крутнув головою.

Зі мною дружина спілкувалася у наших друзів. Часто приводила до мене нашу маленьку Оксанку. Нараз в українській поліції сталися зміни: німецька влада усунула з посади начальника Петра Чуя, а призначила його заступника Мірошніченка, але це ще не все — знято з роботи в поліції Шаруду і Клименка. Шаруда, відчувши щось недобре, зразу ж поїхав у рідне село Шишаки і став там бургомістром Шишацького району. А Клименко, як і я, жив у друзів, нудьгуючи без роботи, і мало важачи на загальну ситуацію, якою вже дихала німецька влада. А одного дня він мені сказав:

— Давай, друже, сходимо в Землевідділ до Миколи Скрипниченка, може він мене візьме до себе на роботу?

Того ж дня ми пішли. Клименко, як і завше, був у чорній смушевій мазепинці, а я, як підпільник — у звичайній шапці. В почекальні Землевідділу стояла велика черга відвідувачів, що прийшли в різних справах до начальника. Ми не пішли нахрапом, а стали обіч черги: може, раптом вийде з кабінету наш приятель Скрипниченко? Не минуло і хвилини, як до почекальні ввірвалося два поліцаї української поліції з наганями в руках, грубо вхопили Клименка під руки і кудись повели. Я з хвилину стояв уражений. А коли трохи оговтався, вийшов із Землевідділу і пішов зажурений на конспіративну квартиру.

Р О З Д І Л 4

Через кілька днів німецький офіцер, горе-квартирант сказав моїй дружині:

— Дина, твого мужа арестовало гестапо и, наверно, будет мужу очень плохо. . .

Це дружину приголомшило. Враз підхопилась бігти до гестапо, але її зупинив офіцер:

— Не спеши! Тебя без моей записки часовой не пропустит. Подожди — я напишу.

Дружина зачекала. Взяла записку, завела Оксанку до моєї мами, що жила в тому ж будинкові, і побігла до гестапо. Її по записці пропустив вартовий. Далі — зустрів черговий офіцер. Теж прочитав записку і, провівши злякану жінку довгим коридором, постукав у двері. Двері враз відчинилися. В отворі стояв офіцер з гумовою палицею в руці, черговий передав йому записку і, щось промовивши німецькою

мовою, козирнув і пішов. Холодні очі уважно прочитали записку, а пихатий рот:

— Біте, фрау!

Діна увійшла до великої кімнати. Тут, обличчям до стіни, стояла ціла шеренга голих до пояса чоловіків із пошмагованими спинами та плечима; сліди тортут видавалися кривавими п'явками. Хтось глухо стогнав. Виконавцями езекуції були два офіцери: один тримав у руці гумову палицю, а другий — на повідку велику вівчарку. Крім собаки, ще тут був присутній новий начальник української поліції пан Мірошниченко, що мав на голові сиву, смушеву мазепинку, надіту набакир. Діна напівбожевільними очима шукала між спотвореними биттями спинами мою спину, але Бог так дав, що її тут не було. Раптом Дініні очі впізнали по чорному галіфе та чоботях Клименка. Він, відчувши на собі її погляд, оглянувся і, тримаючи праву руку вниз, порухав вказівним пальцем, мовляв, розстріляють. Діна захиталась і сіла на підлогу. До неї підійшов офіцер із палицею.

— Ты узналь свой муж?

Вона крутнула головою. Офіцер відійшовши від неї, підійшов до Мірошниченка, що стояв виструнчений.

— Господин Мирошниченко, вы, за верность наш фюрер, отныне будете — наровне дойч офіцерен!

Мірошниченко, рвучко підніс правицю і самовіддано виголосив:

— Гайль Гітлер!

Офіцер, потиснувши йому руку, ламав далі російську мову:

— А тепер, господин Мирошниченко, пожалуйста укажите точно, кто принял присягу на квартире Борковский на верность подпольной организации, какая — напротив наш фюрер. И пусть все покажут вам свой лицо.

По наказу ката на Іуду в мазепинці глянуло наче ціле море очей, яких зіниці злились в один величезний чорний докір. Мірошниченко примружив очі і насупив брови, щоб витримати такий напад. Витримавши його, він офіцерові сказав:

— Они все приняли присягу, кроме этого, — показав пальцем на Миколу Скрипниченка і додав: — Я его выгнал с квартиры Борковского.

— Почему? — поцікавився офіцер.

— Просто так. Он мне не понравился. . .

Офіцер помахав палицею перед обличчям Скрипниченка.

— Советише шайзе, век!

Мертвонто сполотнілий Скрипниченко похапцем одягся і враз зник. По маленькій паузі офіцер підійшов до крайнього в шерензі і, вхопивши його за побиті плечі, щосили потряс. Це був Олесь Дегас, уродливий полтавець із пелехатою темною чуприною. Офіцер у нього щось питав, той уперто мовчав. Далі офіцер не витримав і замахнувся гумовою палицею, а тієї ж миті другий офіцер пустив на беззахисного мученика розлючену вівчарку, що ввігнала вовчі зуби в білі груди, наче хотіла вирвати серце. Юнак від болю зойкнув високим жіночим голосом,

од якого на підлозі зомліла моя дружина . . .

Коли вона опритомніла, вже лежала на вулиці, на промерзломому тротуарі, тіпаючись усім тілом. Насилу підвелася і, хитаючись як п'яна, попленталась додому, що їй вже не належав — її на порозі зустрів офіцер, горе-квартирант, і процідив скрізь золоті зуби:

— Я впускаю тебе тільки тогди, когда ты прийдешь со своим мужем! А без него тебя двері — шлосені!

Діна, нічого не промовивши, пішла до моєї мами, де її чекали моя сестра з чоловіком і наша маленька Оксанка. Найперше запитання до неї — де я? Діна відповіла, що мене в гестапо не бачила і розповіла про той жах, що — там. . . Її ще трясла лихоманка. Всіх мучило питання — де ж я?! А побігти до моїх друзів було небезпечно. Діна вирішила якось, хоч над силу, сходити до Миколи Скрипниченка, якого врятував Бог, може він мене бачив у гестапо? Її за хвіртку провела мама з Оксанкою. Вже смеркало. Раптом наче із землі виростили дві постаті. Це були поліцаї: старший Рибицький і другий якийсь із ним. Коли вони вхопили Діну за руки, зойкнула Оксанка і вчепилась матері в спідницю. Рибицький ногою відштовхнув дитину, що впала на тротуар і залилася диким плачем! Моя мама намагалася звільнити невістку з учепистих лабетів поліцаїв, але маму так турнули, що вона теж упала. А сердешну жертву два коршаки кудись повели. Зовсім смеркло. . .

В березні 1942 року в Полтаві гестапо розстріляло дванадцять оунівців-мельниківців, як дванадцять апостолів нашої Української Правди, а з ними — мою дружину Діну Соколовську (Шматько), народження 1915 року. Від неї в мене залишилася дочка Оксана, яка давно доросла. Вона засвідчить те, про що я зараз розповідаю.

Тільки Олександр Шаруді, колишньому Чорному Запорожцеві, та небагатьом удалось уникнути арешту, а значить — смерті. В журналі «Жовтень» ч.6, 87 р. був надрукований до мене памфлет «Під маскою художника», подаю фрагмент з нього.

«Там Соколовський знайшов незабаром однодумців — оунівських емісарів Шаруду, Дегаса, Мудрого та інших, які прибули із загарбниками в їх обозі з похідною групою ОУН і з благословення гестапівців очолили каральні формування — політичну й карну поліцію. Забігаючи вперед, відзначемо, що один із приятелів Соколовського фашистський наймит Олександр Шаруда був начальником кримінального відділу поліції, брав безпосередньо участь у розстрілах радянських громадян. Нині він знайшов притулок у Канаді, а точніше у місті Торонто».

Автор цього безпідставного доносу Михайло Легейда, а точніше — Гнида з Кочубеєвого вуса, надихана на підлість редактором журналу «Жовтень» Романом Федоровим, котрий тоді очолював «Пост Галана», а тепер перемастився з червоного на жовто-блакитного і перемастив свого «Жовтня» на «Дзвона». А товариш Легейда, коли писав свого доноса, навіть не знав, що Шаруда при українській поліції завідував політичним відділом, а не кримінальним. Я дружив із Шарудою і Клименком, а тому знаю, якими очима вони дивилися на звірства фашистів; хіба мало того, що Клименка розстріляло гестапо, а Шаруду врятував сам Бог?!

Закінчення в наст. числі/

Михайло БАЖАНСЬКИЙ
Детройт, ЗСА

КНЯЖА ДАНЬ КАРПАТСЬКІЙ УКРАЇНІ УКРАЇНСЬКИХ БРАТІВ, НЕНАРОДЖЕНИХ У ТІЙ ЗЕМЛІ

ГАСЛОВА ЕНЦИКЛОПЕДІЯ

/ Продовження до «С.У.» ч. 4/450, 1993 р. /

ПАВЛИКОВСЬКИЙ ЮЛІАН, (1888-1949), громадський діяч, політик, організатор громадських великих установ, як Сільський господар, Маслосоюз, Центросоюз - банк, земельний банк тощо, гіпотечний. Одружений з Іриною Макух. 1935-1939 — сенатором до польського сойму. Цікавився Карпатською Україною.

ПАВЛЮК, правник, незвичайно інтелігентна людина, культурна, скромна. Привіз сина до пластового табору в Солочині, в 1933-му році.

ПАВЛЮХ О., д-р, лікар в Закарпатській Україні.

ПАЛАМАРЧУК ІВАН, з Волині. Перебував з перервами в К.У. В часі боїв — загинув 1939 року. Поетеса Оксана Лятуринська присвятила йому вірша.

ПОНЯТИНСЬКИЙ ВОЛОДИМИР, народжений в Снятинщині, закінчив університет в Чернівцях. Вчив в середній школі в Берегові й Хусті. Наріжний подав у своїй книжці, що він народився на Буковині, що не відповідає правді. Помер 1925-го року.

ПАНКЕВИЧ ІВАН, (1887-1958), мовознавець, автор багатьох праць про говори, автор граматики і окремого правопису для Закарпаття, побазованого на стимулогії для шкіл. В 1945- році НКВД пощадило його, хоч з Праги забрали сотню культурних діячів української національності. Народився в Цеперів, в Галицькій Україні, по батькові Артимович. Університет кінчив у Львові й Відні, закінчив професурою 1912-го року. Ще до першої світової війни був просвітянським діячем. В час війни був професором у Віденській Академії, 1915-1919 рр. В тому ж приблизно часі чехословацькі урядові кола запросили його навчати в школі в Ужгороді. Його при тому назначено відповідальним за на-

вчання мови в усіх школах Закарпаття. Спочатку вчив в Ужгороді, де виникла потреба устійнити граматику, яку під впливом чеського наставлення він і взявся створити. Був дуже активний, видав «Науковий збірник», та видання для дітей. Став членом багатьох наукових інституцій. Дослідник українського закарпатського діалекту. І стається історична паралеля - 50 років тому австрійське шкільне міністерство доручило Йосифові Ірачекові (1825-1878) скласти в 1859-му році систематичний підручник для шкіл, призначених для українських дітей Галичини. Що він і зробив. Міністерство шкільництва ЧСР в Празі доручило Панькевичові те саме в 1927-му році, усистематизувати граматику для руських дітей «Підкарпатської Русі». Що він і зробив, пристосовуючи свій правопис до стимології, як би він був цього не зробив, був би зробив хтось інший, російський емігрант, або якийсь мадярон, яких Карпатська Україна мала в той час. Шкоди великої не сталося, але зупинено розвій українського мовознавства на яких двадцять років. Українська свідомість швидко наростала, так, що поряд з його правописом змістувала також фонетика. Історія розвитку мовного упорядкування може назвати цей період переходовим. Вклад проф. Івана Панькевича в українську науку є величезний. Тож і перейдемо його назви в хронологічному порядку: він автор «Граматики руського языка для молодших клас шкіл середніх і горожанських» (1922, 1927 і 1936 рр., третє видання, Прага, «Мовне питання в Підкарпатській Русі», Підкарпатська Русь, видання Й. Хмеляша, Прага, Орбіс, 1923-го року, ст. 130-150, в чеській мові. «Діалектологічний підкарпаторуський обласний словар», Підкарпатська Русь, Ужгород, річник 1, число 1, 1923-го року. Видав в році 1924-му «Віночок», а також співредактор «Наш рідний край», та журналу «Учитель», «Михаїл Островеговський чи Михаїл Федун?», Науковий збірник Т—ва «Просвіта», том 4, Ужгород 1925-го року, ст. 117-118. «Найдавніша грамота подкарпаторуська», Підкарпатська Русь, т. 2, ч. 7, Ужгород 1925, ст. 114-115. «Іван Франко і Закарпаття», Літературно-науковий Вістник, р. 90, ч. 7-8, Львів, 1926 р. ст. 292-294. «Славено руська грамика Арсенія Коупка другої половини ХУІІІ-го століття». Науковий збірник Т—ва «Просвіта», том 5, Ужгород 1927-го року, ст. 232-259. «До історії обсадження епископства по смерті Повчія р. 1832». Підкарпатська Русь, том. 6, ч. 3. Ужгород 1929 р. ст. 62-64. «Професор Алексій Петров сімдесятилітній». Підкарпатська Русь, т. 7, ч. 3, Ужгород 1930-го року, ст. 47-52. Разом з Глібом Кіханом

написав «Коротке літословіє мукучівського монастиря о. Коріятовичови», Підкарпатська Русь, т. 7-8 і 9-10, Ужгород 1930-го року, ст. 170-174 і 200-208. «Хто був Іван Бережан - Михайло Лункий чи Іван Фобаріші?». Науковий збірник Т—ва «Просвіта», р. 7—8, Ужгород 1931-го року, ст. 162-164. Товариство «Просвіта» в Ужгороді, Підкарпатська Русь, видання Я. Затлоукала, Братіслава 1936-го року, ст. 299-300 в чеській мові. «Д-р Василь Гаджеба і перші нотатки організації наукового руху на Підкарпатській Русі». Науковий збірник Т—ва «Просвіта», річник 13-14, Ужгород 1938-го року, ст. 10-13. «Українські говори Підкарпатської Русі і сумітних областей». Прага, Орбіт 1938 року. Не переставав публікувати наукові розвідки, статті й після другої світової війни. І так в 1955-му році появилася його праця «Пряшівські українці і Україна в минулому». Вічна дружба, Прага 1955-го року, ст. 237-250. «Закарпатський діалектний варіант української літературної мови ХУІІІ-го століття», Славія, том 27, ч. 2, Прага 1958-го року, ст. 171-181. «Нарис історії українських закарпатських творів». Фонетика. Акта університатіс Кароліне. Філологіка, том І, Прага 1958-го року. «Листування з філаретом Колесою», зібрав В. Гошовський, Науковий збірник, Братіслава, 1969-го року. Це перегляд наукового вкладу галицького вченого в скарбницю Карпатської України.

ПАНЬКЕВИЧ МАРТА, це донька Івана, правдоподібно дуже малою приїхала в Ужгород, покінчила там середню школу і вступила в Празі на студії філософського факультету Карлового Університету. Була дуже активною пластункою, відбула декілька пластових таборів. Науковець, лектор, одружена Дольницька.

ПАНЧЕНКО фон ЮРЕВИЧ. Написав в німецькій мові джерельну статтю «Карпатська Україна» в журналі Di Tat, том 30, ч. 10, ЕНА, 1939-го року, ст. 649-660.

ПАСЛАВСЬКІ ОЛЕНА і СОФІЯ, сестри, вчилися в середній школі в Празі-Ржельниці, по закінченні проживали в Карпатській Україні, були активними в Пласті.

ПАСТЕРНАК ЯРОСЛАВ, н. 1894-го року, український учений, археолог. Написав велику працю «Археологія України», Торонто 1961-го року, в якій згадується про закарпатські землі.

ПАЧОВСЬКИЙ ВАСИЛЬ, (1878-1942) народився в Золочівщині, Галицька Україна. Навчав у школах в Станиславові, Львові та інших ще перед першою світовою війною. Як поет належав до «Молодої Музи». Від

1920-го року вчив в гімназії в місті Берегово, Карпатська Україна. Там перебував до 1929-го року, як чеська адміністрація його видворила і він перїхав в Галичину. Був великим прихильником українського Пласту і написав для закарпатського Пласту — Пластову Присягу. Як тільки вступив на ту землю, бо вже 1920-го року написав прогульну книжечку «Что то», «Просвіта», Видання Товариства «Просвіта», ч. 1, Ужгород 1920-го року. Написав ліберто до п'єси «Корітович», що стала фільмована для кіно в 1921-му році. Того ж саммого року написав «Історію Підкарпатської Русі», видання Т—ва «Просвіта», під числом 4-7, 1921-го року. Друге видання появилося під назвою «Історія Закарпаття», Мюнхен 1946-го року у В—ві «Бджілка». «Срібна земля: тисячоліття Карпатської України», видання Кооперативу «Дріжина», ч. 6. Львів 1938-го року. Друге видання цього твору появилося в В—ві «Говерля», Нью-Йорк, 1959-го року. Опублікував також деякі статті про Закарпаття. З них відомі тільки дві: «Підкарпатська Русь в історії», Нова Свобода Хуст 25-28 жовтня 1938-го року і «Минуле й сучасне Закарпаття», Свобода, Джерзі Сіті, 22-23 листопада 1938-го року. Як поет Василь Пачовський видав такі окремі книжки: «Розсипані перли», 1901-го року, «На стоці гір», 1907 р., «Марко Проклятий», драматична поема 1923-го року і того ж року появилася його книжка «Пекло України», «Сонце Руїни», 1911го року, а 1914-го року, «Сторінки Європи» і останній твір «Роман Великий». Дещо з його біографії подає учасник «Молодої Музи» Петро Карманський у своїй книжці «Українська Богема», виданій з нагоди тридцятиліття «Молодої Музи», у Львові 1936-го року, на ст. 47-51 з його портретом.

ПАЧОВСЬКИЙ РОМАН, (1911-1968), це син Василя, маляр, жив в Берегові, перебував в Німеччині і за океаном. Середню школу закінчив в Берегові.

ПЕЖАНСЬКИЙ ВОЛОДИМИР, д-р, дипломатичний урядовець. За часів Української Держави працював, як консулярний службовець в Кошицях, висланник уряду ЗУНР 1918-го року. Пізніше в Ужгороді мав віллу в сусідстві Устіяновичів. Багато причинився для здійснення «Народного Дому» в Ужгороді.

ПЕЛЕНСЬКИЙ ЄВГЕН ЮЛІЙ (1908-1956), більше відомий під ініціалами «Е.Ю.Пе». Літературознавець, бібліограф, педагог, чільний пластовий провідник, автор деяких пластових посібників. Член НТШ. Залишив багату працю, в яких згадується Карпатська Україна. «Письменство в Кар-

патській Україні», за рідне слово. «Полеміка з русофілами», Мукачево, 1937-го року. «Письменство Карпатської України», Львів, УВІ, 1939-го року, ст. 108-121

ПЕТРАШІВСЬКИЙ ДЕМ'ЯН, нар. 1.XI. 1886 р. в Михайлівці, Поділля, випусник УГА, інж. екон. Працював від 1928 р. в Карпатській Україні.

ПЕТРІВСЬКИЙ ДАНИЛО, народжений 15-го грудня 1889-го року в Калмиць, Полтавщина. Студіював в Українській Госп. Академії, яку закінчив в 1929-році з титулом інженера економіста. Переїхав на Карпатську Україну. Брав участь в громадському та культурному житті в Ужгороді. По виїзді Платуніди Щуровської до Праги, Петрівський перебрав диригентуру хору «Бандурист» в Ужгороді. Працьовита людина. Знавець хорового мистецтва.

ПЕТРОВ ОЛЕКСІЙ, (1859-1932), історик. Автор багатьох праць з історії та етнографії Карпатської України. «Замітки етнографії і статистики Угорської Русі», в російській мові. «Матеріали до історії Угорської Русі», томи I—VII, 1905 року — 1914-го, VIII том 1923-го року. «Карпаторуські помітні назви з половини XIX-го і початку XX-го століття, 1929-го року, в чеській мові. «Давніші грамоти, з історії Карпатської церкви і ієрархії», 1930-го року та багато інших.

ПЕТРУШЕВИЧ АНТІН (1821-1913), отець, церковний і громадський діяч, історик, археолог, етнограф. Автор «Сводної Галицько-Руської Літописі», в шести томах. Залишив близько 200 друкованих праць. Згадує Карпатську Україну. В тому ж збірнику «Шкільництво і культурно-освітнє життя Карпатської України», Львів, УВІ, 1939-го року, ст. 122-137. Помер на еміграції в Австрії.

ПЕРЕЦЬКИЙ ЄВГЕН, професор. Написав історіографічні огляди про Закарпаття. Його праці друкувала ще Академія Наук 1914-го року, в томі XIX-му. Деякі праці появилися у збірнику філософського факультету університету Коменського в Братіславі 1922-го року, том 1, число 6. Він також знавець східної церкви Підкарпатської Русі в найстаршій добі, на яку-то тему друкував деякі тракти в «Підкарпатській Русі», Прага 1923-го року, ст. 94-98. Перецький також видав огляд «Друкарні та стародруки Підкарпатської України». Бібліографічні вісти», ч. 4, Київ, 1926-го року, сторін 29.

ПЕРЕЦЬКИЙ ЄВГЕН (1883-1947) родом з Підляшшя. З 1921-го року на Словаччині. Доцент, а згодом і професор на університеті Коменського в Братіславі. Написав «Обзор угорской історіографії», 1913-го року,

«Релігійні рушення в XVI і началі XVII-го століть в Угорской Русі», 1915-го року. «Угорська Русь в XII ст» в журналі «Україна», 1917-го року. «Підкарпатські та галицько-руські традиції про короля Матвія Корвіна», 1926-го року.

ПЕТРУШЕВИЧ ІВАН, (1875-1950), написав працю з подорожі по Закарпатській Україні: «Вражіння з угорської Русі», Літературно-Науковий Вісник, ч. 1, Львів 1889-го року, ст. 52-61.

ПІДГІРАНКА МАРІЙКА, одружена Домбровська, народжена 1881-го року, учителька по професії, поетеса. Перша її збірка віршів «Відгуки душі», 1908-го року. Пізніше «Мати-страдниця», поема, 1919-го року. Дальше появились дотепні п'єси для дітей: «Вертеп» та «У чужім пір'ю». Учителювала в Карпатській Україні, і там віддала свою творчість, горам, полонинам і дітям, яких безмежно любила, але мусіла їх покинути, бо адміністрація чеська її видалила поза межі ЧСР. Опублікувала ще перед виїздом свою гарну книжечку «Александрові Духновичеві, будителеві Підкарпатської Русі». Дитяча бібліотека, ч. 30, Пчілка, Ужгород 1928-го року, уроджена Ленарт. Померла 1963-го року.

ПІДМАЛІВСЬКА МАРІЯ, вчилася в гімназії в Ржевницях, батьки перебували в Бичкові.

ПІДМАЛІВСЬКИЙ МИКОЛА, брат Марії. Вчився також в Ржевницях. В часі боїв Карпатської Січі героїчно загинув.

ПІК ЄВГЕН, народжений в Снятинщині, 1908-го року. Переслідуваний польською поліцією перейшов до ЧСР. Закінчив середню школу і студіював. Покінчив академічні шоферські курси в Празі. Пік, син священика в селі Будилів — три кілометри від мого міста Снятина. Це був мій приятель і я, будучи шофером Відділу преси і пропаганди в Хусті при уряді Карпато-Української Держави, запросив Піка керувати авто, власністю нашого уряду. Ми мали авто Татра, яке Євген дуже полюбив і навіть спав у ньому дуже часто. Возив чужих журналістів, урядовців Відділу. Взагалі, перетранспортував все, що треба було. Дальша доля його невідома. Був у Берліні й по одному бомбовому налеті в 1944-му році контакт з ним перервався. Любив Карпатську Україну і для неї готовий був пожертвувати свій час, свої здібності і навіть своє життя. Урядовим авто відвіз до Румунії 16-го березня 1939-го року частину Відділу Преси і Пропаганди, саме жіноцтво, румуни авто рекуїрували, а він, голодний, обдертий румунами, чудом дістався до Австрії. Врятований, не припиняв своєї громадської роботи.

ПІЛАШ ВАСИЛЬ, видав «Збірник гуцульських народних пісень - коломийок, з Косівської Поляни, 1941-го року.

ПІСНЯЧЕВСЬКИЙ ВІКТОР, (1883-1933), журналіст, редактор журналу «Воля», що появився у Відні. Писав також під псевдонімом А. Горленко. На сторінках його журналу часто були огляди з життя Карпатської України.

ПЛІТАС, по чоловікові, а уроджена Равич (див.), лікарка. Перебувала в Карпатській Україні. Це сестра націоналістичного діяча Равича.

ПОЛОНСЬКА - ВАСИЛЕНКО, НАТАЛЯ, історик, згадує у своїх працях про Закарпаття, особливо у праці «Дві концентрації історії України і Росії», Лондон, 1968-го року, в англійській мові.

ПРЕДЕЛОВИЧ ЛЕОНІД, н. 1807-го року. Визначний актор. Режисер Закарпатського театру в Ужгороді в рр. 1940-50.

ПРИЄМСЬКА - ДНІПРОВА МАРІЯ, артистка театру М. Садовського. Була йому помічною в режисеруванні драматичного гуртка в Ужгороді.

ПРИЦАК ОМЕЛЯН н. 1919-го року, історик, директор Українського Наукового Інституту при Гарвардському Університеті. Написав декілька статей про Карпатську Україну. Про «Хуст», Нова Зоря, ч. 15, Львів 1939, «Мукачєво», Нова Зоря ч. 23, Львів 1939-ий рік, ст. 6-7 і «Хто такі автохтони Карпатської України?», Нова Зоря, ч. 1, за 1939-ий рік.

ПРИХОДЬКО ОЛЕКСА, (1887-1979), з Кам'яця Подільського. Богословський семінар закінчив на 21-му році життя. Університет і Музичний Інститут у Варшаві й там учителював. Вже в 1917-му році організував в Києві хорові ансамблі. Став другим диригентом в Українській Республіканській Капелі Олександра Кошиця в рр. 1919-1920. В тому ж 1920-му році з восьми хористами приїхав до Ужгороду і цього ж таки року зорганізував відомий хор «Кобзар». І так розпочав свою хорово-музичну діяльність, яка принесла значну користь Закарпаттю. Навчав у Торговельній Академії в Мукачеві, проф. української мови. Проводив хор учительського семінара, де викладав українську літературу і мову. Вважається організатором українського хорового мистецтва К. У. Допишував до української преси. По зайняттю мадярами К. У. переселився до Праги, де проживала численна родина Приходьків з К - Подільського. В 1968-му році написав працю «Пробудилась Русь».

ПРОХОДА ВАСИЛЬ, н. 25 грудня 1890-го року, в Кубані. Закінчив Українську Господарську Академію в 1927-му році з титулом інженера.

Включився в організацію українського «Сокола». Займався по своїй професії обслідуванням закарпатських пралісів. НКВД його, як інших українських діячів, ув'язнило довгі роки на Сибірі.

ПУЗА ЄВГЕН (1880-1922), народжений на Мараморщині, яка була під румунською займанщиною. Вже в 1912-му році, разом з Яцком Остапчуком організував і проводив соціал-демократичну партію. Випускали газету «Вперед». Був заступником голови Руської Ради в Хусті. Майор Української Галицької Армії, секретар губернатора Ю. Жатковича. Діяльна постать.

ПУНДИК ЮРІЙ, громадський націоналістичний діяч, член ПУН, публіцист, автор багатьох статей на ідеологічні теми, одною з них є «Український націоналізм», Чікаго 1965-го року, видання «Самостійної України» ч. 2(15). В цій брошурі кілька сторінок (57-58) віддано справам Закарпаття.

РАВИЧ МИКОЛА, лікар в Порошково, недалеко Перечина, Карп. Україна. Прекрасний лікар, люблений навкіллям. В родині було більше дітей. Викладав на курсах і писав на теми внутрішніх хвороб. Великий гостинний дім. Були дві доньки і син.

РАВИЧ ДМИТРО, це син Миколи, (1900-1942). Студіював у Празі. Музиколог. Асистент Увільного Педагогічного Інституту в Празі. Націоналістичний діяч. Переїхав з Праги до Відня, де і помер.

РЕБЕТ ДАРІЯ, написала довшу працю «Пряшівщина на перехрестних шляхах». Сучасність, р. 9, ч. 8, Мюнхен 1969-го року, ст. 93-110.

РЕШЕТАР ІВАН, написав гасло «Карпато - Рутенія» і Карпато - Україна». Славовік Енциклопедія, Нью-Йорк, 1949-го року, ст. 132-136.

РЕШЕТИЛО СТЕПАН, (1889-1950) отець, ЧСВВ. Проводив численні місії на Закарпатті. Знав добре всі болочі місця тієї землі. Український патріот. Добрий промовець. Одержав від о. Протоїгумена ЧСВВ 8-го грудня 1938-го року обняти уряду секретаря Владики Діонісія Няраді, але він обняв той пост аж 13-го грудня. Ділив незавидну долю з Владикою разом в часах жорстких малярських переслідувань. Помер в Довсоні коло Пітсбургу, але похоронений в Чікаго. Хуст ніколи не забуде його, і його обдуманих, глибоких промов в часі будови державного життя.

РИБАШЕВСЬКИЙ, був лікарем в Карпатській Україні.

РИХЛО ІВАН, нар. 1891-го року. Налезав до Легіону УСС ще з 1915-го року був в російському полоні. Налезав до організаторів УС-стрільців

у Києві. Санітарний шеф СС і Дієвої Армії УНР. Від 1920-го року на Закарпатті, спочатку в Ужгороді, а пізніше лікарем в Хусті. Був одним з найкращих лікарів, якого коли-небудь мав Хуст.

РІЗДОРЕРЕР ОЛЬГА, народжена Остапчук, донька Яцка Остапчука, одружена з д-ром Миколою Різдоререром, народженим 1901-го року в Рахові, в німецькій колонії. Був лікарем в Сваляві вже від 1928-9 роках. Як Український Пласт придбав площу для пластових таборів в Солочині, це кілька кілометрів на північ від Сваляви, то Різдоререри стали у великій допомозі для Проводу Пласту. Вони приїздили своїм автом на Пластові ватри, давали свої поради, тощо. А що найважливіше, в їхньому великому домі, на горищі Пласт переховував своє майно, шатра, реманент, кухонні прибори. Ольга, правдоподібно народжена в Збаражчині й разом з батьками переселилася до Горонди, Страбичова. В часі війни Різдоререра взяли до адміністративної роботи, а по війні він проживав в Нью-Йорку, переїхав до Мюнхена і там помер.

РІЗНИК ПАВЛИНА, діячка Українського Золотого Хреста і всіх споріднених організацій. В ювілейній книзі «50, Український Золотий Хрест 1931-1981 рр.», Дітройт-Філядельфія 1981 р. в статті п.з. «Український Золотий Хрест в рр. 1931-11948 на ст. 16-23 згадує про події в Карпатській Україні. Там же авторка в підзаголовку «У.З.Х. і Карпатська Україна» на ст. 223-236 подає документальні дані про працю американських українців для Карпатської України.

РІПЕЦЬКИЙ СТЕПАН, видав поважну об'ємисту працю «Українське Січове Стрілецтво», Нью-Йорк 1956-го року. Згадується перебування УС С-ів в Карпатській Україні.

Р. О., це ініціали Дмитра Донцова, який у «Вістнику» в статті «З квіток різної полеміки», відповідає на замітки в «Українському тижні» з 20-го грудня 1937-го року, видаваного П. Зленком в Празі, до нотатки про відношення Закарпаття до чехів, гостро виступив проти таких інсинуацій.

РОМАНЧЕНКО ІВАН, був адміністратором театру в Ужгороді. Був також диригентом деяких хорів. Найбільшою його заслугою — це організування просвітанських оркестр, з яких найбільш відомі в Перечині, Великому Березному та в інших місцевостях Карпатської України. Перебував в Берегові, займався в працях учнівського інтернату.

РОМАНЕНЧУК БОГДАН, видав «Азбукавник, коротка енциклопедія української літератури», Філядельфія, Київ, від 1966-го року, в якій багато гасел присвячених Карпатській Україні.

РОМАНЮК ЛЕОНІД (1898-1984), народжений 10-го березня в Новій Ушиці на Поділлі. Закінчив УГА - Подюбради 1930-го року і переїхав в Карпатську Україну. Урядник банку в Мукачеві. Активний в соудем партії, в Пласті, в Просвіті й в журналістиці. Видав журнал «Світло». Дуже продуктивний робітник на народній ниві. Залишив багато статей. Помер в Каліфорнії.

РОСІНЕВИЧ - ЩУРОВСЬКА, ПЛАТОНІДА І., професор співу і хорового мистецтва в Ужгороді. Була диригентом хору «Бандурист». Була чи не найкращим здобутком К. України в цьому мистецтві. З різними змінами, в 1937-му році перейшла до Праги.

РОСТЕЦЬКИЙ ОСИП, написав працю про «Закарпаття» в журналі «Розбудова нації» р. 4, чч. 3-4 і 5-6, Прага 1931-го року на ст. 79-84, і 137-141. Джерельна праця автора дала поштовх до писання про Закарпаття іншим.

РОШАКІВСЬКИЙ МИХАЙЛО, був диригентом в театрі — Ужгород. Керував частиною Республіканської Капелі Ол. Кошиця. Працював відокремо невеликою групою вже від 1920-го року. Здібний культурний діяч, вніс своєю високо-мистецькою діяльністю багато дечого нового і дав початок новому розвиткові театрального руху.

РУБІНОВИЧ, був суддею в Хусті. Мав свій власний дім. Родину постегло нещастя. Дружина покінчила своє життя самогубством. Знайдено її повішену в родинному домі. Він, як людина сильної волі продовжував судову справу аж до 1939-го року. На еміграції був у Празі. В деяких спогадах з визвольних змагань згадується Йосафат Рубінович, що вже в тих часах його посилали на переговори.

РУБІНОВИЧ БОГДАН, (1912-1975), це син Йосафата. Учився в середніх школах в Ужгороді, Хусті. На студії університетські приїхав до Праги. Був активний в Пласті. Мав ім'я Беркут. Спочатку записався на правний факультет, а пізніше перейшов на філософський. Не мав такої сили, як його батько вловити себе. Не міг обрати свій предмет в студіях. Був громадсько вироблений і працював безкоштовно. По 1939-му жив у Празі. Одружився. Помер в Нью-Йорку.

РУДЕНКО ЮРІЙ, учитель на Іршавщині, там — також просвітний діяч. Провадив також хор.

/Продовження в наст числі/

ТАЛАНТ І ЕРУДИЦІЯ ХІРУРГА

/З НАГОДИ 75-ЛІТТЯ ПРОФЕСОРА МИХАЙЛА ПОДІЛЬЧАКА/

В серпні 1994 року виповниться відомому хірургу-доктору медичних наук професорові Михайлові Подільчаку 75 років від дня народження. Народився він 14 серпня 1919 р. в селі Коровиця Любачівського повіту (тепер Польща) в селянській родині. В 1937 р. закінчив з відзнакою українську гімназію в Перемишлі. Цього ж року поступив на медичний факультет Львівського університету. Медичні студії закінчив в медичному факультеті німецького Карлового університету в Празі в 1942 р. і залишився на стажування в дитячій клініці, де підготував дисертацію, яку захистив в червні 1943 р. на здобуття наукового ступеня доктора медицини. Одночасно навчався в 1941-1943 рр. на філософському факультеті Українського вільного університету в Празі. Літом 1943 р повернувся до Львова, де спочатку працював асистентом клініки дитячої хірургії. З осені 1944 р. перейшов у клініку шпитальної хірургії асистентом, потім доцентом, а з 1961 р. — професор цієї ж клініки. З 1966 до 1985 року завідував катедрою загальної хірургії лікувального факультету Львівського медичного інституту, зараз працює професором цієї ж катедри. У 1951 році захистив кандидатську, у 1959-му докторську дисертацію. Перу ювілята належать 352 друковані наукові праці, дві монографії, 60 статей опубліковано в закордонних, міжнародних журналах та в працях міжнародних і всесвітніх конгресів із загальної хірургії, гастроентерології, хірургічної гастроентерології та онкології. Опубліковані праці ювілята присвячені питанням загальної хірургії, експериментальної та клінічної онкології, радіології, клінічної ферментології та клінічної імунології. Ювіляру вдалося в'яснити ролі хронічного проліферативного запалення в складному процесі і канцерогенезу, а також вплив загального процесу на ріст та перебіг злоякісних пухлин. Результати згаданих дослідів узагальнено в монографії «Хронічне запалення і пухлинний ріст». Київ, «Здоров'я» 1965 р. В дальших публікаціях наведені нові факти про значення стероїдних гормонів для виникнення та росту злоякісних новотворів деяких локалізацій. Ціла низка публікацій присвячена виявленню порушень вуглеводного обміну, змін амінокислотного дзеркала сироватки крові та серотоніну при деяких хірургічних захворюваннях, з метою їх корекції. Заслужують уваги публікації М. Подільчака присвячені результатам морфологічних і гістохімічних змін в різних органах експериментальних тварин під впливом загального опромінення. Багато місця в наукових публікаціях ювіляра займають питання клінічної ферментології, є праці, присвячені вивченню ефективності цілої низки ферментів з діагностичною і прогностичною метою у хворих з хірургічними та онкологічними захворюваннями.

Проф. д-р мед. МИХАЙЛО ПОДІЛЬЧАК

Результати власних дослідів узагальнені в монографії «Клінічна ензимологія» (Київ, «Здоров'я», 1967). Немало публікацій ювіляра присвячено вивченню змін гуморального та клітинного неспецифічного імунітету з допомогою сучасних біохімічних тестів хворих і при деяких локалізаціях злоякісних новотворів, з метою їх корекції. М. Подільчак випрацював принципи профілактики та комплексного лікування анастомозитів після резекції шлунка. Він удосконалив комплексну терапію у хворих тромбофлебітом та лімфостазом. Ювіляр впровадив в практику застосування протизапальної рентгенотерапії, покази і протипокази при ускладненнях запального характеру в хірургічній клініці. М. Подільчак розробив комплекс заходів по профілактиці післяопераційних гнійно-септичних усклад-

нень в абдомінальній хірургії.

Ювіляр виконав більше п'яти тисяч операцій при різних хірургічних захворюваннях органів черевної порожнини, гнійної та невідкладної хірургії і при деяких локалізаціях злюкисних новотворів. Під його керівництвом виконано 17 кандидатських і докторських дисертацій. Ювіляр був делегатом і доповідачем на багатьох з'їздах, наукових конференціях, на міжнародних і всесвітніх конгресах по загальній хірургії, хірургічної гастроентерології та онкології.

Одночасно з науковою, хірургічною та педагогічною діяльністю М. Подільчак бере активну участь в громадському житті. На протязі 19 років (1944-1963) — секретар Львівського обласного товариства хірургів, в 1957-1966 рр. — член онкологічної комісії Вченої ради Міністерства охорони Здоров'я УРСР та член правління республіканського товариства онкологів. Він багатолітній, член правління обласних наукових товариств хірургів та онкологів. Ювіляр член Наукового Товариства ім. Т. Шевченка у Львові — член редакційної колегії Лікарського Збірника НТШ, член Українського Лікарського Товариства у Львові.

В особі М. Подільчака широка наукова ерудиція поєднується з високою кваліфікацією хірурга-клініциста талановитого педагога і новатора. Ювіляру притаманні любов до праці, і знань, скромність і доброзичливість.

Поздоровляємо Михайла Подільчака з ювілеєм, бажаємо йому міцного здоров'я, щасливого довголіття та нових досягнень.

**І С Н О —
ІДЕОЛОГІЧНО
СПОРІДНЕНІ НАЦІОНАЛІСТИЧНІ ОРГАНІЗАЦІЇ**

об'єднує суспільно-громадські, жіночі, молодечі, ветеранські й фінансові організації та установи в Канаді, ЗСА, Аргентині, Бразилії, Англії, Франції, Німеччині й Австралії в одну націоналістичну родину.

ЧИТАЙТЕ І ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ

часописи й журнали, що їх видають організації системи ІСНО:

УКРАЇНСЬКЕ СЛОВО — Київ/Львів, Україна

УКРАЇНСЬКЕ СЛОВО — Париж, Франція

РОЗБУДОВА ДЕРЖАВИ — Київ, Україна

САМОСТІЙНА УКРАЇНА — Чикаго, ЗСА

НОВИЙ ШЛЯХ — Торонто, Канада

НАШ КЛИЧ — Буенос Айрес, Аргентина

ХЛІБОРОБ — Курітиба, Бразилія

ЖІНОЧИЙ СВІТ — Вінніпег, Канада

БЮЛЕТЕНЬ ОУУВБ — Лондон, Англія

БЮЛЕТЕНЬ УЗХ — Ворм Мінерал Спрінг, ЗСА

БЮЛЕТЕНЬ ОУН — Сідней, Австралія

УКРАЇНСЬКА ФЕДЕРАЛЬНА
КООПЕРАТИВНА КАСА
«САМОПОМІЧ»

2351 W. Chicago Ave., Chicago, Illinois 60622
Tel. (312) 489-0520

*КОРИСТАЙТЕ З УСІХ НАШИХ
ФІНАНСОВИХ УСЛУГ*

S E L F R E L I A N C E
UKRAINIAN FEDERAL CREDIT UNION

ADDISON BRANCH
300 E. Army Trail Rd
Bloomington, IL 60108

PALATINE BRANCH
755 S. Benton Street
Palatine, IL 60067

PALOS PARK BRANCH
8410 W. 131 Street
Palos Park, IL 60464

WEST SIDE BRANCH
5000 N. Cumberland Ave
Chicago, IL 60656

MUNSTER IND. BRANCH
8624 White Oak Street
Munster, IN 46321

Д-р Роман С. Голіят

МАРГАРЕТ ТАЧЕР ПРО УКРАЇНУ

MARGARET THATCHER. THE DOWNING STREET YEARS. Harper Collins Publishers, Inc. New York, 1993. 914 pages.

Маргарет Тачер повищу працю (мемуари) присвятила своєму чоловікові й родині, бо без їх любови й заохоти, вона не була б прем'єр-міністром, як також для всіх тих, що на протязі тих бурхливих років працювали з нею на 10 Даунінг Стріт. Вона була 15-років головою Консервативної Партії і 11-років прем'єр міністром Англії.

Повища праця ілюстрована багатьма кольоровими і чорно-білими знімками дає в руки читачеві повний огляд праці Тачер, включно з відвідинами ряду держав і її зустрічі з державними провідниками.

Відвідуючи СРСР у 1990-му році, на стор. 806-ій читаємо, що у відношенні до Балтійських держав, було очевидним, що їм дозволилося бути вільними — тільки коли!

Справа з іншими республіками, була менше ясною. Україна і Білорусь, які на підставі слабо-експертних концесій Сталіну у 1945-му році вони фактично стали дійсними членами Організації Об'єднаних Націй, і тому, вони можливо, могли б вимагати також іншого статусу.

В місяці червні 1990-го року, Тачер відвідала «Бритийську Денну» виставку в Києві, завданням якої було, запізнати українців, як живе пересічний Англієць, і вона згадує, що так, як українці не були поінформовані, як виглядає життя в Британії, так, і вона не була як слід поінформована про ситуацію в Україні. Де б вона не проходила по Києві, всюди майоріли синьо-жовті прапори і написи, вимагаючі самостійності України. І на тому місці, Тачер каже, що не зважаючи, як вона поважала ген. Де Голя, вона не могла дати приводу советським господарям до люті, рівнозначним закликком для України «хай живе вільний Квебек». Вона була переконана, що Горбачов ніколи не випустить України поза СРСР без боротьби. Не тільки СРСР, але також Росія, буде загроженою появою незалежної України. Цей погляд підтримували, так комуністи, як і некомуністи.

На запрошення ново-іменованого секретаря комуністичної партії України Івашкова, Тачер відвідала Верховну Раду. Між тодішніми депутатами, було 10 депутатів, які ще нещодавно, були політичними в'язнями Івашко сказав Тачер, що це заслуга її і президента Регена, що їх звільнено.

Тачер згадує, що вона не могла дати згоди на відкриття амбасад в Києві, й не могла поставити Україну в ту саму категорію, як Балтійські держави. «Я відчула, що я їх розчарувала». Вона зрозуміла,

Маргарет Тачер, б. прем'єр міністер Англії якою основною справою для них (українців - Р.С.Г.), було національне питання; «Я попала в сумнів, чи Советський Союз можна тримати далі, як передше вдержувано разом». /стор. 807/.

Там дальше читаємо, що після розвалу ССРСР, виникнення незалежної України, показалося стратегічно корисним для Європи й Заходу, хоч є труднощі в економіці й політичній стабільності й успіху.

Вона виїхала з України, без жодних сумнівів, що в Україні був величезний національний запал довкола неї. /стор. 807/.

ПРЕС - ФОНД «САМОСТІЙНОЇ УКРАЇНИ»

А М Е Р И К А :

М - Р ТУРЯНСЬКІ — \$10.00 ПУНДІЙ ПАВЛО \$10.00

**На Фундацію Ольжича
для студіюючої молоді в Україні**

ПРИСТАШ ГРИГОРІЙ — \$25.00

УКРАЇНСЬКИЙ ЗАСІВ

Ч. 1 Харків

— Грудень 1992 — Січень 1993

У грудні 1992 року в місті Харкові відновив своє існування, заснований в 1942 році журнал «Український Засів» (часопис національної інтелігенції). Генеральний директор видання Ольга Броннікова, головний редактор Ігор Бондар-Терещенко. До журналу входять статті на літературні теми, спогади, поезія та передруки літературно-критичних матеріалів. До редакційної колегії першого числа цього відновленого журналу увійшли: Василь Боровий, Володимир Верховець, Михайло Іванченко та Юрій Ісіченко. Адреса видавництва: *Україна. Харків, 310022, вулиця Сумська 43.*

Журнал має 88 сторінок друку. Перша й друга його сторінки займають «Зміст» та редакційні довідки. На сторінках (3-4) вміщено «Слово головного редактора» в якому віддається шана харківській групі Літературного Відродження 40-х років на чолі з головним представником цієї групи, поетом Олексою Веретенченком. На останніх сторінках (87-88) надруковано рецензію проф. Юрія Бойка на перше число журналу «Український Засів», 1942 р. в якій рецензент зазначає, що перше число цього журналу є «доказом того, що наша література уже стоїть напередодні творчого буяння, ренесансу. . .» стр. 88.

Титульна сторінка журналу — це знятка непривабливо-сірого Харкова часів німецької окупації. Внутрішню передню обкладинку прикрашує портрет Т. Шевченка роботи художника Миколи Бондара, 1964 р. На кінцевій внутрішній обкладинці подано плян слідуючого числа під заголовком «Читайте в слідуючому числі». Журнал ілюстровано знятками міста Харкова періоду 1941-1943 років й поділено на 7 розділів.

Перший розділ журналу «Сили невичерпні» (стр. 5-13) присвячено Олексі Веретенченкові. Надруковано вибірку його поетичних творів за 1943-1964 роки. Вибірку відкриває вірш присвячений 10-тій річниці трагічного голоду в Україні під заголовком «Ми ще ударимо, як грім!». Кожна його стрічка — це маніфест засуду грабіжницької політики Москви супроти України. Олекса Веретенченко це поет ніжної вразливої душі. Його вражає людська бездушність, злоба, несправедливість, «серця людей — неначе лід і холод». Його вірші на тему особистих переживань і роздумів носять сумний, переважно депресійний характер. Його вірші 50-60-х років це відзеркалення безнадійної людської розпуки й приречення в часи сталінської «доби добивання».

У слідуючому розділі «Недавня історія» (стр. 14-20) вміщена документальна стаття Ігора Бондара, «Музика на Лейбштандартенпляц». У статті використано спогади 1941-1943 рр. адвоката О. Семененка та поетів Ю. Шереха й Дм. Нитченка. У цій розвідці подається довідка про те, як зростав та відроджувався харківський національний рух

та якими шляхами йшло це відродження. Описано, коли то «почалася велика концентрація українських сил Харкова», що стала відомою в літературних колах під іменем «Харківської групи або Харківської громадськості». Завдання цієї групи висловлено О. Семененком: «віднова державно-національного життя України перерване насильно силою багнетів в 1920 році». (стр. 15).

До третього розділу «Сили невичерпні» (стр. 21-35) увійшла поезія харківських поетів Літературного Відродження, що друкували свої поезії в газеті «Нова Україна» та в журналі «Український Засів». Як вступ до цього розділу подано коротку нотатку поета Ол. Варавви в якій він підкреслює, що «Українські музи не мовчать і в часи лихоліття». Тут вміщено 13 поезій 1941-1943 рр. таких поетів: В. Нирко, І. Углай, В. Олешко, Ол. Варавва, В. Боровий, Дм. Ніценко, Ю. Полтавець, Інна Христенко та Ол. Запорожець. Вірші цих поетів — це зворушливий документ національної свідомості й любови до Батьківщини з однієї сторони та трагічний документ нездійснених сподівань щодо долі України часів німецької окупації.

У четвертому розділі журналу під назвою «Це місто — Наше» (стр. 36-47) надруковано спогади Оксани Соловей «У Просвіті і навколо». Зі спогадів довідуємося, що відразу після відступу з Харкова советських військ, розгорнулося тут українське культурно-національне життя, центром якого стає Просвіта. Спогади авторки важні ще й тим, що в них подано цікаві спостереження про події, що відбувалися не тільки в українському культурно-громадському секторі, але й подано досить широкі відомості про долю цього міста взагалі. У спогадах подано описи жалюгідних умов у яких опинилися мешканці цієї небезпечної прифронтової смуги. Згадується, як часто населення цього міста падало жертвою німецької бездушності й зарозумілості з однієї сторони та більшовицької провокації з другої. Згадується про вивіз молоді на примусову працю до Німеччини. Названо цифру вивезених: коло 110 - 120 тисяч (стр. 44). Приведено приклади зухвалості німецької адміністрації та більшовицької руйнації залишеного міста. Підкреслено, як швидко зникали ілюзії й сподівання українців щодо німецької влади супроти України й українців.

Стаття Михайла Іванченка «Лекції за ґратами» у п'ятому розділі під заголовком «Прапори духу» (стр. 48-55) це спогади про страшні післявоєнні часи розправи советських володарів над українським населенням. Автор спогадів описує коли то він, опинившись в одній із тюрем, зустрівся з художником Миколою Бондарем й перебував деякий час в одній з ним камері. Він тепло згадує про це коротке знайомство та про «теоретичний курс лекцій з малярства», що діставав там від Бондара. Він описує нелюдське поводження тюремної адміністрації з в'язнями та підкреслює жорстокість тюремного режиму.

Розділ шостий журналу «Арс Поетіка» (стр. 53-59) містить поезію Ігора Бондара під загальною назвою «Роковини». Розділ присвячено 50-им роковинам національно-культурного відродження Харкова. Розділ відкривається віршем МОТТО в якому в легкій граціозній формі поет

висловлює щирість і глибину своїх почувань:

Хтось, може, пам'ятає,
хтось забув,
а хто не знав тоді — не знає й досі.
Як після лихоліть
сказали «Будь!»
І в місто вже вступила наша Осінь. (стр.53).

Останній розділ журналу під назвою «У 100-ліття з дня народження» (стр. 60-87) присвячено модерній течії української літератури 20-30-х років — течії футуризму. На першій сторінці цього розділу, з нагоди 100-ліття з дня його народження, вміщено портрет батька українського футуризму поета Михайла Семенка. Як приклад футуристичного стилю, вміщено вірш Семенка «Автопортрет» (1919 р.) у якому можна спостерігати основні засади поезії футуристів: експериментаторство словом, захоплення його звукозміною та цілковита беззмістовність написаного.

До цього розділу увійшла стаття «Зустріч на хвилях 3000 метрів» про анекдотично-літературні взаємини між М. Семенком та Едвардом Стріхою (псевдонім драматурга Кості Буревія).

На сторінках (64-67) вміщено дещо гумористичні спогади Оксани Буревій, дочки Костя Буревія під заголовком «Про дружбу Стріхи з Семенком» (24-го травня, 1992 р. Нью-Йорк).

Дальші сторінки цього розділу займає передрук з 1930 року обширної полемічної статті Варвари Жукової (правдоподібно псевдонім Кості Буревія — примітка редакції, стр. 67) під заголовком «Фашизм і футуризм» в якій автор полемізує зі статтею Г. Калицького «Українська література в світлі націоналізму» (примітка редакції, стр. 67). Назагал, ця стаття зводиться до досить дошкульних нападів на М. Семенка, футуристичні «формули» якого безпощадно критикуються.

На сторінках (83-87) вміщено статтю Сергія Преціня «Футуризм як фашизм» де дискутується причина виникнення футуризму в Україні та його доцільність, як «чергової стадії на шляху виборення Нацією власного права на Майбутнє». Ніцією ?

Перше число поновленого журналу «Український Засів» — це цінний історично-літературний документ, що містить в собі важливі й рідкісні довідкові матеріали цікаві, як для дослідників історії української літератури так і для широкого масового читача.

Складаємо сердечні gratуляції адміністрації журналу з нагоди виходу першого числа й побажання майбутньої популярності й живучости в новому етапі його існування.

Д-р Н. Попіль

Травень, 1994 р.

Келовна, Б.К. — Канада.

З глибоким жалем ділимося з членами Організації Українських Націоналістів та Українського Націоналістичного Руху й українською спільнотою в Україні та діяспорі, що дня 7 квітня 1994 року в Шерне, Швайцарія відійшов у Вічність

сл. пам. д-р МИХАЙЛО КАЧАЛУБА

лікар, поет, публіцист, колишній в'язень комуністичних тюрем, член Організації Українських Націоналістів, представник ОУН на Швайцарію, співробітник журналу «Самостійна Україна», «Нового Шляху», «Українського Слова» — Париж та інших націоналістичних періодиків.

Вічна Йому Пам'ять!

Найглибші співчуття висловлюємо ВШ. Дружині, синові та всій Родині.

Організація Українських Націоналістів.

Сл. п. ІВАН ГЕВРИК

Мрр. Іван Геврик народився 6 липня 1917 р. в місті Дрогобичі в Західній Україні, де закінчив народню і середню школи.

Від юнацьких часів був активним у різних юнацьких спортових товариствах. Працював у кредитових спілках і кооперативах. Вже з молодих літ належав до ОУН.

Ступінь магістра здобув на університеті в Мюнхені. Був членом студентського Товариства «Січ», яке згодом стало клітиною студентського Об'єднання «ЗАРЕВО».

В 1949 році переселився з дружиною Стефанією в Канаду і поселився у Вінніпегу, де вступив до Українського Національного Об'єднання (УНО), в якому займав різні керівні становища. Був також активним в Українській Стрілецькій Громаді, створеної ще полк. Євгеном Коновальцем. Належав деякий час до Дирекції: Видавництва «Новий Шлях», Кооперативи «Калина», Кредитової Спілки «Карпатія», Шевченківської Фундації та багато інших. Був членом Наукового Товариства ім. Шевченка, членом Контрольної Комісії СКВУ.

В Українському Народному Союзі займав впродовж довгих років різні відповідальні становища, включно із заступником головного передсідника і директора на Канаду.

Належав до активних членів Організації Українських Націоналістів. Був незвичайно активним в громадському, політичному, церковному

і культурному житті.

Помер 22 травня 1994 року у Вінніпегу. Залишив у великому смутку дружину Стефанію, дочок Марусю і Ліду та їхні родини.

ВІЧНА ЙОМУ ПАМ'ЯТЫ

Сл. п. ВОЛОДИМИР КУЗЬ

Із великим болем і жалем сприйняли всі, впершу чергу родина, друзі, співробітники відхід у Вічність сл. п. мрр. Володимира Кузя, який помер по довшій недужі 8 вересня 1993 року в Торонто.

Сл. п. Володимир Кузь ще з молодих літ включився активно в боротьбу українського народу за відновлення незалежності Української Держави. Ще до війни закінчив у Львові студії з права. В роки 2-ої Світової Війни діяв підпільно, виконуючи різні організаційні завдання. Перед приходом большевиків на західні землі України він, подібно, як тисячі інших політичних діячів, переселюється до Німеччини, звідкіля згодом виїжджає в Канаду.

В Оттаві студіює філологію і бібліотекарство та закінчує студії званням магістра.

Був довгі роки активним в Пласті, в УНО та інших організаціях Канади.

Впродовж 14 років працював у редакції тижневика «Новий Шлях» в Торонто. Був членом редколегії журналу «Самостійна Україна» і дуже багато допомагав, як мовний редактор. Для журналу працював без будь-якої винагороди. Був жертвенним на різні громадські та харитативні цілі.

Володимир Кузь належав до категорії людей, які постійно були активні. Сам завжди слідкував та цікавився подіями в Україні. Кристального і чесного характеру, кожночасно був готовий допомагати іншим.

ВІЧНА ЙОМУ ПАМ'ЯТЫ

СТЕПАН КУРОПАСЬ

ВІДЙШОВ сл.п. інж. ЮРІЙ ДАЧИШИН

Тарас Шевченко з приводу смерти-пошесті в наслідок чуми потішав людей, що страшний косар навіть не клепає коси, але як бритвою голить і не минає навіть цара. . .

Одинокою справедливістю на світі є, що всі мусимо вмерти.

Одні відходять, не лишаючи жодних за собою заслуг для України чи користей для родини. Другі навпаки. Українці Західньої України виховали, однак людей чину і є серед них багато таких, що послухали Шевченкового заклику: *«Свою Україну любіть!»*

Свою Україну Юрій Дачишин полюбив, для неї віддано працював у «врем'я люте!».

Народився 1905 року в повітовому місті Мостиська, в родині директора шкіл повіту (району). Ще з молодих літ він полюбив Україну на все життя і смерть та доказував це своїм ділом.

За польської окупації західних земель України він вступив до Української Військової Організації (УВО). Для боротьби своєї нації, що програла війну з 3-ма окупантами, щоби організувати армію в цивільну, якою була УВО потрібно було фондів. Юрій Дачишин брав участь в експропріаціях і за участь в такій акції біля міста Бібрка, польський суд засудив його на кару смерти, а як вияв ласки, на прохання його матері, його засуджено на досмертне ув'язнення.

Гідно вивержав знущання польських слідчих. Сидів у Вронках та інших тюрмах. Став представником молоді, яка гідно відстоювала позиції УВО, а відтак ОУН. В 1940 році, в часі трагічного розколу став по стороні ОУН очолюваної полк. Андрієм Мельником.

Юрій Дачишин співтворець дії УВО, хоч сидів довший час по тюрмах.

У процесі членів УВО-ОУН Біласа і Данилишина, сестрінка і вуйко запитали Біласа перед його смертю-повішенням яке його останнє бажання. Білас відповів, що жалує дуже, що не буде могли більше працювати для визволення України. Юрій Дачишин, інженер-хемік далі працював і допомагав ОУН та втримував зв'язок з провідними членами Організації Українських Націоналістів; такими як: інж. Осип Бойдуник, Роман Шухевич, Богдан Кравець, М. Колодзінський, Володимир Мартинець, Зенон Коссак, Юліян Вассиян, Зеновій Книш. Після розвалу Польщі керує організаційним переходовим пунктом над німецько-советською границею. По звільненні Львова від советської окупації працює в У.Ц.К. фінансовим референтом. У Кракові є головою У.Д.К., а відтак аж до виїзду до США є головою табору в Ашафенбургу в Німеччині.

В Америці працював на різних постах української Громади міста Чикаго; був членом ОУН - ОДВУ вірний до смерти. Організації, якій служив на рідних землях і на еміграції.

Над домовиною, під прапором ОДВУ прощали його ред. Карманін від ПУН та д-р Іван Лисейко від «С.У.». Промову про діяльність і велич праці члена УВО і ОУН Юрія Дачишина мав одинокий ще в Чикаго інж. Степан Куропась, член Сенату Організації Українських Націоналістів.

З глибоким жалем і смутком повідомляємо українську громадськість та все членство Українського Націоналістичного Руху в Україні і діаспорі, що дня 21 січня 1994 року в Детройті США померла видатна діячка Українського Націоналістичного і Жіночого Руху, член ОУН

сл.п. д-р МАРІЯ КВІТКОВСЬКА

Дружина Покійного Голови ПУН д-ра Дениса Квітковського. Покійна була довголітньою Головою Українського Золотого Хреста і Почесною його Головою, довголітньою Головою СФУЖО і Почесною її Головою, Член Сенату ОУН. Приймала активну участь у міжнародніх жіночих Конгресах і З'їздах.

Похоронні Відправи відбулися в днях 25-27 січня 1994 р. в Детройті, а дня 24 січня 1994 р. після Заупокійної Бого-Служби в Бавндбруку Нью-Джерзі США, тлінні останки Покійної спочили на Національному Цвинтарі, що біля Церкви Пам'ятника Св. Андрія Первозванного.

Вічна їй Пам'ять!

Київ, 29 січня 1994 р.

**ПРОВІД УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ
і ОРГАНІЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ.**

В ПАМ'ЯТЬ д-р МАРІЇ КВІТКОВСЬКОЇ

Після різних приємних і більш неприємних переживань — я опинилася в Берліні в червні 1941 р. Мене викликали до праці, як секретарку до Централі Українського Національного Об'єднання /УНО/. Там зустріла я багато наших людей, що прибули до Берліна і стали до праці в УНО, щоб допомогти в праці Головній Управі, що її вона вела для догляду і опіки над нашою молоддю, яку німці вивезли на примусові роботи. Праця за долю нашої молоді була корисна і відповідальна. Прибули туди наші інтелігенти-націоналісти з Праги, з Карпатської України, а також з нашої зеленої Буковини, Парижу (петлюрівці), з Карпатської України та з інших регіонів. Одного дня, а був мабуть 1942 рік, до нашого бюро прийшло двоє людей: д-р Денис Квітковський і його дружина Марія з Чернівців. Біля них стояв малий хлопчина — їх син Остап. Голова нашої організації полк. Тиміш Омельниченко негайно їх прийняв і запросив до праці. Марія стала секретаркою у відділі видажок, що їх видавано членам УНО, переважно молоді. Вкінці нашої діяльності зареєстровано около 50 тисяч. Їхні анкети склалися у відповідні течки, але вже на вістку, що Червона Армія зближається до Берліна, ми з жалем мусіли це все

знищити, щоб не попало в їхні руки. Шефом виказкового відділу був інж. Прокопович, а його секретарка Марія Квітковська. З великим вдовolenням і похвалами він все висловлювався про неї. Вона була його найкращою працівницею і дорадницею у всіх часах. Доводилося їй часом самій вести цей відділ, коли інж. Прокопович (старша вже людина) не міг вести дуже відповідальну частину праці УНО. Наша люблена всіма Марія виконувала працю все солідно, без нарікань, а навпаки, з вдовolenням та щирою усмішкою всіх розвеселяла і піддержувала захитаних на душі.

Моїм завданням, крім секретарства (поміч генеральному секретареві д-рові Володимирові Левицькому (помер, як православний священик в Міннеаполісі) — була праця серед нашої молоді в таборах при фабриках фірми Сіменса. Тут працювала молодь тільки з Галичини, західніх земель, до них ми мали доступ і їм вільно було свобідно виходити до міста. Зате всій молоді із східних земель України т. зв. «Остарбайтер» — все це було заборонено. Моє завдання було вишукувати серед всіх робітників українських дівчат. Це я робила вже після праці в бюрі (вечорами). Мені дуже часто помагала наша працююча Марія, залишаючи нераз свого чоловіка і Остапа дома. Вона знала, що поміч нашій молоді, що була вивезена з рідних земель, є конечна. Мала глибоке відчуття їхнього невідрадного положення і тому з посвятою віддавала себе на покращання їх важкого положення. Згодом прийшов прикрий час: в Берліні наступило розпорядження, що всі матері, в яких є малі діти, мусять негайно опустити місто, з огляду на безпереривні бомбардування. Марійка з великим жалем залишала свого чоловіка в Берліні, де він працював, як голова нашої Філії УНО, залишала свою улюблену працю, залишала нас всіх, які її полюбили та з нею дружили. Я особисто це дуже важко пережила, бо моя дорога подруга, з якою я багато пережила в той час добра і зла, змушена була виїхати. Разом нам все це переживати було легше. Тепер я відчула, якою вона була мені близькою. Марійка поїхала на Судети, де жила її мати, щоб перебути ще багато лиха і чекати, коли знов вона зможе побачити свого чоловіка. Справді, за деякий час вона відвідала нас, але тільки на часок, і знов мусіла вертатися до дитини і мами. Останній раз прибула до нас, коли її чоловік Денис вийшов вже на волю після того, як був арештований, як і ми всі 26 січня 1944 р. Я зустрілася з ним у в'язниці в Потсдамі (біля Берліна), де сидів в камері напроти мене і я часто (переходячи коридор — з поміччю дівчат-німкеней, що прятали) — підходила до його дверей і через т. зв. «очко» могла сказати кілька слів, для розради. Це саме було з інж. Михайлом Селешком, який сидів зараз в другій камері за стіною. Ми порозумівалися також через мушлю і стуканням в стіну.

В Америці ми вперше зустрілися на оселі «Діброва» біля Детройту. Це була та сама Марійка, з якою я пережила багато радості і смутку в Берліні. Родинна, ділова, делікатна і обов'язкова й активна. Про це я все довідувалася із нашої преси, чи жіночих журналів. Останній раз ми побачилися на оселі ім. О. Ольжича — де мене запросили з рецитацією. Побачивши мене, вона розплакалася, обняла і сказала: «все,

як тільки побачу Тебе, то плачу, бо пригадую собі свого Нізя (так кликала свого чоловіка). Я заспокоювала її: «будь сильна, як Ти була колись»! Вона плакала. І я плакала, як почула вістку, сумну, болючу, що наша дорога Марія Квітковська — перейшла жити до Вічності. Відійшла від нас несподівано. Наче воїн на варті своїх обов'язків. Я горда і щаслива, що мала можливість її пізнати, з нею працювати. Пам'ять про неї збережемо назавжди!

*Рома Турянська
Чікаго, США.*

З невимовним жалем повідомляємо всю українську громадськість і членство Українського Націоналістичного Руху в Україні і на чужині, що відійшов у Вічність в Детройті США дня 17 січня 1994 р. на 84 році свого трудлюбивого життя

сл. п. ред. МИХАЙЛО БАЖАНСЬКИЙ

видатний член ОУН, б. політичний в'язень польських тюрем, активний учасник будови Карпатської Української Держави, б. член Культурно-Освітньої Референтури ОУН, близький співробітник сл. п. О. Ольжича, визначний пластовий діяч, журналіст і публіцист, автор статей і матеріалів про дії Українського Націоналістичного Руху.

Похоронні відправи почалися в Детройті 24. січня 1994 р. Панахидою, а дня 25 січня 1994 р. після відправи Заупокійної Бого-Служби в церкві Непорочного Зачаття тлінні останки Покійного похоронено на місцевому цвинтарі.

ВІЧНА ЙОМУ ПАМ'ЯТЬ!

Київ, 29.1.1994 р.

**Провід Український Націоналістів
і Організація Українських Націоналістів.**

ЮРІЙ СТАРОСОЛЬСЬКИЙ

Уривки зі Слова, виголошеного Юрієм Старосольським для спеціальних зборів на честь Михайла Бажанського.

Ми знаємо, що не можемо збагнути долю нашим розумом, однак ми шукаємо раціональних пояснень і навіть якщо їх не знаходимо, продовжуємо дивуватись. Говорячи з Михайлом Бажанським, я дивувався, як наші долі переплітаються.

1928 року ми були молодими людьми в Галичині, що перебувала під польською окупацією. Активний опір українців вів до судових процесів. Ми звикли до цього, але той рік був незвичайним. Завершився відомий політичний процес у Львові — члени підпільної Української Військової Організації (УВО) здійснили спробу вбивства директора школи Собінського, студенти вищої школи у Коломиї були притягнуті до політичного процесу за приналежність до тієї ж УВО. У справі проти Михайла Бажанського та товаришів було висунуто звинувачення у державній зраді. Їхнім захисником був відомий адвокат Володимир Старосольський.

Через більш як пів століття, син цього адвоката розповідає вам про цей захист. Сценічні декорації абсолютно інші.

Судовий процес над Бажанським рано засвідчив, що він є особою, в якій переважає соціальна свідомість, ідеалізм, готовність служити народові без вагань та побоювань. Від тоді наші життєві шляхи постійно перепліталися — у Чехо-Словаччині після судового процесу, у Львові протягом війни, у таборі для переміщених осіб в Німеччині після війни та пізніше в США. Мені відомо, що його життя окреслили три основні риси: політичні обов'язки, літературна та культурна діяльність, пластовий рух. В усіх трьох він був незмінним учасником.

Його політичні обов'язки почали формуватися, коли він був студентом вищої школи. Його філософія та характер були випробувані під час судового процесу та ув'язнення, як і потім, коли він мужнів інтелектуально та духовно. У Празі, справжньому центрі українського життя за кордоном, він продовжував розвиватись, співпрацюючи з УВО, а пізніше Організацією Українських Націоналістів. З великим ентузіазмом включився у розбудову Карпато-Української держави. На диво, йому вдалося врятуватися від пекла угорської окупації в 1939 р.

1945 року ми знову зустрілися у таборі для переміщених осіб в Ашафенбурзі. Він був подібний до інших таборів — незручний і безнадійний, проте тут також були і відпочинок, і поновлення сил. Михайло одразу ж розпочав організовувати культурне життя для української групи.

Ми розсталися знову, і знову зустрілися в Америці. Відтоді Бажанський продовжував свою активну діяльність в Детройті. Там, у Детройті, існувало два відділки Українського Конгресового Комітету в Америці (УККА), що сперечалися між собою. Він успішно здійснив те, що здавалося неможливим — об'єднав їх.

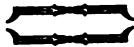
Другою головною рисою його життя було його покликання як письменника та редактора. На подив багатьох, він редагував, не одержуючи гонорарів, сотні альманахів, брошур та поточних видань. Тривалий час працював у багатьох журналах та бюлетенях — у 1930-х та 1940-х рр., а після війни видав свою найкращу та найособистішу книгу «Мозаїка квадрів в'язничних» (Ашаффенбург, 1946). Пізніше Володимир Державин назвав цю книгу «збіркою імпресіоністичної прози». Це книга спогадів про життя у німецькій тюрмі.

Українське скаутство — Пласт — це любов його життя, і це та третя риса, що характеризує життєвий шлях Бажанського. Про це я міг би сказати більше, але знаю, наскільки важко описати чари пластування тим, хто не є пластунами. Бажанському було одинадцять, коли він приєднався до Пласту у своєму рідному Снятині. Він був старшим пластуном, коли вперше прибув до Праги, де щойно був організований Союз Українських Пластунів Емігрантів.

Він включився у багато пластових програм у Празі та Карпатській Україні, де перебував у таборах щоліта до 1939 р. Його дуже любили і поважали пластуни — багато чому вони навчилися від нього. 1938 р. він був командиром найбільшого на той час табору в Солочині, а пізніше — інструктором т. зв. «Лісової Школи». Всі учасники таборів залишили в пам'яті добру згадку про нього як командира та інструктора.

Ще курився попіл великої війни, коли 1945 року Пласт віродився у Німеччині. Бажанський став головою контрольної комісії Пласту, потім головою пластових центрів у Європі, пізніше в Америці і т.д. Він був відзначений найвищою пластовою нагородою — св. Юрієм у золоті. З-поміж інших відзнак, які він одержав, про цю, зокрема, в 1976 р. було сказано, що вручена ця нагорода «за Вашу велику пожертву, Вашу цінну бібліотеку, зібрану впродовж Вашого життя, яку Ви подарували Центру українознавчих студій у Гарварді, як вияв громадянської пожертви, гідної пластуна».

Я завершую свої зауваги з цього приводу на цьому спогаді про жертвенність Михайла Бажанського, але знаю, що це не є кінцем його творчої активності у нашій громаді.

Юрій Старосольський — автор кількох університетських підручників, юридичних розвідок та досліджень про Український Пласт, народився 1907 р. у Львові у відомій українській галицькій родині. Він був професором права, дійсним членом Наукового товариства імені Шевченка, начальним пластуном, співредактором журналу «На сліді» (1936-1939) та редактором «Дороги» (1942 - 1945, 1949 —).

Проф. Юрій Старосольський помер вміжчасі у Вашингтоні.

АДРЕСИ ПРЕДСТАВНИЦТВ "САМОСТІЙНОЇ УКРАЇНИ"

Австралія:

J. Suchowerskyj
35 Murray Rd.
Cheltenham, N.S.W. 2119
AUSTRALIA

Австрія:

"Ukrainske Slovo"
Dresdner Str. 124
1200 Wien 20
AUSTRIA

Англія:

Mr. O. Semeniuk
41 Fairfield Ter.
Bradford, West Yorkshire BD95AW
ENGLAND

Аргентина:

Mr. B. Kowal
Rivadaria 1569
1033 Buenos Aires
ARGENTINA

Бельгія:

Mrs. Lidia Demtchouk
174, Rue Moquee
4190 Ouffet
BELGIUM

Бразилія:

Mr. W. Czmyr
Augusto Stellfeld 795
80001 Curitiba, Parana
BRAZIL

Венесуела:

Mr. F. S. Woyzeczivsky
Calle El Lindero
Esq. Pasaje 16 No. 40-01
Paroquia Sucre, Catia 1030 Caracas
VENEZUELA

ЗСА:

"Independent Ukraine"
2315 West Chicago Ave.
Chicago, Il. 60622
USA

Німеччина:

Mr. I. Kerestil
Diamant Str. 3
8000 Munchen 50
WEST GERMANY

Нова Зеландія:

Mr. W. Krechowec
49 Fontenoy St.
Mt. Albert, Auckland 23
NEW ZEALAND

Норвегія:

Mr. I. Wanczynskyj
Bjerkevn 7
1482 Nittedal
NORWEGIA

Україна:

Київ II
вул. Лескова 8/12а
"Самостійна Україна"
UKRAINE

Франція:

Mr. B. Moulek
2, Ronte de Montfermeil
77500 Chelles
FRANCE

Чехо-Словаччина:

Dr. Fedir Jancyk, C. Sc.
Nad Kralovskou Oborou 9
17000 Praha 7
CZECHOSLOVAKIA

Чиле:

Dr. Borys M. Didyk
P.O.B. 943
Vina Del Mar
CHILE

Швейцарія:

T. T. Hryciuk
22, Rue de Vermont
1202 Geneve
SWITZERLAND

Канада:

Торонто:

Mr. Andrij Macko
464 Palmerstone Blvd.
Toronto, Ont. M6G 2P1
CANADA

Монтреал:

Mr. J. Chochlach
7753 Jean Chevalier St.
La Salle, Que. H8N 2X8
CANADA

Річна передплата:

ЗСА — 15.00 ам. дол.

Канада: 18.00 кан. дол.

Інші країни — рівновартість
в амер. долях.

